

ΤΟ 1^ο ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΥ ΕΡΓΟΥ:

**ΟΔΗΓΟΣ ΣΤΙΣ «ΨΕΥΔΕΙΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΙΣ
ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΥΝΩΜΟΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΩΣ ΝΑ ΤΙΣ
ΕΝΤΟΠΙΖΕΤΕ»**

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

CITIZENS
IN POWER

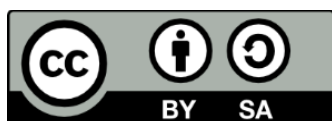
Με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι απόψεις και οι γνώμες που διατυπώνονται εκφράζουν αποκλειστικά τις απόψεις των συντακτών και δεν αντιπροσωπεύουν κατ'ανάγκη τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για τις εκφραζόμενες απόψεις.

Αριθμός Έργου: 2021-2-DE04-K220-YOU-000048336

Πίνακας περιεχομένων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΨΕΥΔΕΙΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΥΝΩΜΟΣΙΑΣ.....	6
Ορισμοί των ψευδών ειδήσεων.....	6
Ο ορισμός των θεωριών συνωμοσίας.....	8
Ο ορισμός της φημολογίας.....	10
Πώς οι ψευδείς ειδήσεις και οι θεωρίες συνωμοσίας επηρεάζουν τη δημοκρατία;.....	12
Οι ψευδείς ειδήσεις και το περιβάλλον.....	14
Οι ψευδείς ειδήσεις και η κοινωνική ένταξη.....	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΔΙΑΔΟΣΗ ΦΗΜΟΛΟΓΙΩΝ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ.....	17
Οι κυριότερες φημολογίες από τον Μεσαίωνα μέχρι τον 21 ^ο αιώνα.....	17
Η ψυχολογία της συνωμοσιολογίας.....	21
Οι επιπτώσεις των φημολογιών στην κοινωνία.....	22
Οι φημολογίες των μέσων ενημέρωσης και η ψηφιακή εποχή.....	23
Πώς να αντιμετωπίζετε τις φημολογίες.....	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΩΣ ΝΑ ΕΝΤΟΠΙΖΕΤΕ ΚΑΙ ΝΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΙΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΥΝΩΜΟΣΙΑΣ.....	26
Γιατί επικρατούν οι θεωρίες συνωμοσίας;.....	26
Πώς να διακρίνετε τις θεωρίες συνωμοσίας.....	28
Ο κίνδυνος των θεωριών συνωμοσίας.....	29
Αντιμετώπιση των θεωριών συνωμοσίας.....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΓΙΑΤΙ ΧΡΕΙΑΖΟΜΑΣΤΕ ΤΟΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ;.....	33
Ο ορισμός του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας.....	33
Η σημασία του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας.....	34
Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας στην ψηφιακή εποχή.....	37
Πώς επιτυγχάνεται ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας.....	37
Παράδειγμα: Ένα πρακτικό εργαλείο για την προώθηση του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΒΕΛΤΙΣΤΕΣ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ.....	42
Πώς να εντοπίζετε τις βέλτιστες πρακτικές για την πρόληψη της διάδοσης ψευδών ειδήσεων και θεωριών συνωμοσίας.....	42
Καινοτόμες μεθοδολογίες για την πρόληψη των φημολογιών.....	43
Βέλτιστες πρακτικές:.....	43

Χώρες DACH (Γερμανία, Αυστρία και Ελβετία)	43
Ισπανία	44
Ελλάδα	44
Κύπρος	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΒΑΣΙΣΜΕΝΗΣ ΣΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ	45
Ο ορισμός της παιχνιδοποιημένης μάθησης	45
Τα κύρια βήματα στην αξιοποίηση της μάθησης βασισμένης στο παιχνίδι.....	46
Τα οφέλη και οι προκλήσεις της παιχνιδοποιημένης μάθησης	46
Παράδειγμα:	47
Χώρες DACH (Γερμανία, Αυστρία και Ελβετία)	48
Ισπανία	49
Ελλάδα	49
Κύπρος	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΤΗΣ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗΣ:	50
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	60
ΑΝΑΦΟΡΕΣ	60
Διαδικτυακά Εργαλεία και Παιχνίδια	69

Οι πόροι Anti-Rumours δημοσιεύονται σύμφωνα με την άδεια Creative Commons CC-BY-SA.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι θεωρίες συνωμοσίας, η πεποίθηση ότι ορισμένα γεγονότα δεν συμβαίνουν τυχαία και ότι ενορχηστρώνονται κρυφά στο παρασκήνιο από μια ισχυρή ελίτ τάξη, υπάρχουν σε όλες τις σύγχρονες κοινωνίες ([COST, 2020](#)). Διαχρονικά στην ιστορία, οι θεωρίες συνωμοσίας έχουν συνδεθεί στενά με διαφορετικές ιστορικές περιόδους και πολιτικά γεγονότα, όπως το κυνήγι των μαγισσών, οι προπαγανδιστικές εκστρατείες, οι επαναστάσεις και οι γενοκτονίες ([Douglas et al., 2019](#)). Πολλοί τρομοκράτες και δράστες εγκληματικών δραστηριοτήτων έχουν περιγραφεί ως ένθερμοι υποστηρικτές των θεωριών συνωμοσίας. Ωστόσο, οι θεωρίες συνωμοσίας είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο που επηρεάζει σχεδόν κάθε τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας ([Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021](#)). Οι περίοδοι κρίσης, όπως το ξέσπασμα της πανδημίας του COVID-19, λειτουργούν ως καταλύτες για τη διάδοση θεωριών συνωμοσίας και ψευδών ειδήσεων, αφού τείνουν να προσφέρουν απλοϊκές εξηγήσεις και γρήγορες λύσεις σε σύνθετα ζητήματα ([Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021](#)). Αυτό τους λοιπόν το γνώρισμα, να δίνουν δηλαδή απλές λύσεις για να αποφεύγουν την πολυσύνθετη φύση των προβλημάτων, δίνει ώθηση στην άνθηση των θεωριών συνωμοσίας σε διάφορους τομείς, όπως στην επιστήμη, την υγεία, το περιβάλλον, τη μετανάστευση, τις διεθνείς σχέσεις και άλλα πολιτικά ζητήματα ([Douglas et al., 2019](#)).

Το έργο Anti-Rumour επιδιώκει να αντιμετωπίσει το πρόβλημα των ψευδών ειδήσεων και των θεωριών συνωμοσίας που σχετίζονται με δύο συγκεκριμένα θέματα: α) το περιβάλλον και β) την κοινωνική ένταξη. Η συντριπτική πλειονότητα των επιστημόνων έχει προειδοποιήσει το κοινό και τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής ότι η κλιματική αλλαγή θα έχει ολέθριες συνέπειες στο περιβάλλον και την ανθρωπότητα ([Uscinski et al., 2017](#)). Ωστόσο, οι πολιτικές που αποσκοπούν στον περιορισμό των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και στον μετριασμό των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής απορρίπτονται για ποικίλους λόγους. Για παράδειγμα, οι βιομηχανίες που δεν θέλουν να επιβαρυνθούν με πρόσθετα κόστη (ή να χάσουν μέρος των εσόδων τους) που επιβάλλει η προσαρμογή στις πράσινες πολιτικές, συχνά προάγουν ψευδείς ειδήσεις κατηγορώντας τους επιστήμονες για χειραγώγηση ή χρήση ψευδών δεδομένων σχετικά με την κλιματική αλλαγή ([Uscinski et al., 2017](#)). Αυτή λοιπόν η αντιπαλότητα των συμφερόντων έχει

οδηγήσει στην ανάπτυξη μιας πεποίθησης σε σχέση με το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής, που είναι γνωστή ως κλιματικός «σκεπτικισμός» ([Uscinski et al., 2017](#)).

Η κοινωνική ένταξη, από την άλλη πλευρά, είναι ένα πολυδιάστατο θέμα με ποικίλες προεκτάσεις. Σύμφωνα με το The World Bank ([2021](#)), η κοινωνική ένταξη αφορά τις διαδικασίες που σχετίζονται με την συμμετοχή των ατόμων ή ομάδων αυτών σε μια κοινωνία. Ωστόσο, οι ψευδείς ειδήσεις και η παραπληροφόρηση χρησιμοποιούνται συχνά ως μέσα χειραγώγησης των πεπεισμένων και των στάσεων των ανθρώπων απέναντι στους μετανάστες και τους πρόσφυγες, **διαδίδοντας έτσι τον ρατσισμό και την ξενοφοβία.**

Ο παρόντας οδηγός έχει ως στόχο να προσδιορίσει και να εξηγήσει τους βασικούς ορισμούς των θεωριών συνωμοσίας και των ψευδών ειδήσεων και, στη συνέχεια, να αναλύσει την ψυχολογία πίσω από αυτές με αναφορές από την ιστορία των θεωριών συνωμοσίας. Ο οδηγός μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο για τον εντοπισμό και τη διάγνωση θεωριών συνωμοσίας και ψευδών ειδήσεων, παρέχοντας μια εις βάθος ανάλυση των χαρακτηριστικών τους, των κινδύνων που εμπεριέχουν για τις σύγχρονες κοινωνίες και τους δημοκρατικούς θεσμούς καθώς και των κύριων τρόπων αντιμετώπισής τους και πρόληψης της διάδοσής τους. Πιο συγκεκριμένα, για την καλύτερη κατανόηση της έννοιας των θεωριών συνωμοσίας και των πρακτικών τρόπων προώθησης και επίτευξης του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας, ο οδηγός αυτός περιλαμβάνει περιπτωσιολογικές μελέτες και παραδείγματα μηχανισμών και εργαλείων που χρησιμοποιούνται για τη διάγνωση των θεωριών συνωμοσίας και των ψευδών ειδήσεων καθώς και για την ευρεία ενημέρωση σε σχέση με αυτές, στη Γερμανία, την Ισπανία, την Ελλάδα και την Κύπρο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΨΕΥΔΕΙΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΥΝΩΜΟΣΙΑΣ

Ορισμοί των ψευδών ειδήσεων

Παραπληροφόρηση

Πληροφορίες που είναι ψευδείς και δημιουργούνται με συγκεκριμένη πρόθεση να βλάψουν άτομα, ομάδες ατόμων ή κοινωνίες.

Εσφαλμένη Πληροφόρηση

Πληροφορίες που είναι ψευδείς ή παραπλανητικές, συχνά μοιράζονται από άτομα που δεν έχουν σκοπό να βλάψουν και/ή που δεν έχουν συνειδητοποιήσει ότι πρόκειται για ψευδείς πληροφορίες.

Οι ψευδείς ειδήσεις είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται συχνά για να αναφερθεί σε θεωρίες συνωμοσίας, ωστόσο, οι δύο όροι δεν είναι πανομοιότυποι. Οι ψευδείς ειδήσεις δεν είναι ένας νέος όρος. Χρησιμοποιείται ως γενικός όρος για τον προσδιορισμό ενός ευρύτερου φάσματος διαταραχών της πληροφόρησης, συμπεριλαμβανομένης της παραπληροφόρησης, της εσφαλμένης πληροφόρησης και των θεωριών συνωμοσίας ([CIVITA, 2022](#)):

- **Η παραπληροφόρηση** αναφέρεται σε ψευδείς πληροφορίες που παράγονται σκόπιμα, με σκοπό να βλάψουν ανθρώπους, ομάδες αυτών ή κοινωνίες.
- **Η εσφαλμένη πληροφόρηση**, από την άλλη πλευρά, αναφέρεται σε ψευδείς και παραπλανητικές πληροφορίες που συχνά ανταλλάζουν οι άνθρωποι μεταξύ τους, χωρίς να έχουν κατ' ανάγκη κακόβουλη πρόθεση, αφού μπορεί επίσης αυτοί που τις διαδίδουν να μην έχουν επίγνωση της εσφαλμένης τους φύσης.

Για να χαρακτηριστεί κάτι ως ψευδής είδηση, πρέπει εξ ορισμού να περιλαμβάνει ψευδείς, μη έγκυρες πληροφορίες. Αν όχι, τότε οι πληροφορίες θα ταξινομηθούν ως αληθείς και αξιόπιστες και επομένως δεν θα εγείρουν ανησυχίες ([Reglitz, 2022](#)). Για τον προσδιορισμό των ψευδών ειδήσεων και για τη διευκόλυνση του εντοπισμού και της διάγνωσής τους, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει θεσπίσει μια σειρά κοινών χαρακτηριστικών:

- α. Οι ψευδείς ειδήσεις περιέχουν ψευδείς πληροφορίες.
- β. Οι ψευδείς ειδήσεις συχνά δημιουργούνται με σκοπό την παραπλάνηση, αν και οι άνθρωποι τείνουν να διαδίδουν ψευδείς ειδήσεις, χωρίς όμως να έχουν την πρόθεση να βλάψουν.
- γ. Οι ψευδείς ειδήσεις παρουσιάζονται συνήθως κατά τρόπο παρόμοιο με μια παραδοσιακή ειδησεογραφική κάλυψη, παρόλο που δεν παράγονται σύμφωνα με τα πρότυπα σύνταξης των ειδήσεων των μέσων ενημέρωσης.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτά τα τρία χαρακτηριστικά, είναι σαφές ότι οι ψευδείς ειδήσεις μπορούν να λάβουν διάφορες μορφές ενώ συχνά μπορούν επίσης να συγκαλύπτονται ως έγκυρες πληροφορίες που παραπλανούν τους ανθρώπους, απειλώντας και υπονομεύοντας έτσι τους δημοκρατικούς θεσμούς ([Reglitz, 2022](#)).

Το γεγονός ότι οι ψευδείς ειδήσεις μπορεί να αναφέρονται σε πολλά διαφορετικά πράγματα καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη την αντιμετώπισή τους. Εκτός από την εσφαλμένη πληροφόρηση, την παραπληροφόρηση και τις θεωρίες συνωμοσίας, ο όρος «ψευδείς ειδήσεις» χρησιμοποιείται επίσης για τον ορισμό της προπαγάνδας ([Mastrine, 2019](#)). Οι πολιτικοί συχνά καταφεύγουν στις ψευδείς ειδήσεις για να προωθήσουν τις δικές τους πολιτικές ατζέντες ([UNESCO, 2022](#)). Για

παράδειγμα, ο Donald Trump χρησιμοποιούσε το πρόσχημα των ψευδών ειδήσεων ενώ υπηρετούσε ως πρόεδρος των ΗΠΑ, για να επικρίνει μεγάλα μέσα μαζικής ενημέρωσης και να απορρίψει οποιαδήποτε μορφή κριτικής κατά των πολιτικών του ([Chervinsky, 2021](#)).

Ο παρόντας οδηγός χρησιμοποιεί τον όρο «ψευδείς ειδήσεις» για να αναφερθεί στην παραπληροφόρηση, η οποία περιλαμβάνει την πρόθεση να βλάψει και να παραπλανήσει τους ανθρώπους. Ο όρος «εσφαλμένη πληροφόρηση» χρησιμοποιείται παράλληλα με τις ψευδείς ειδήσεις, για να υποδηλώσει τα αποτελέσματα της διάδοσης ψευδών πληροφοριών (έστω και αν δεν υπάρχει κατ' ανάγκη κακόβουλη πρόθεση). Τέλος, χρησιμοποιούνται επίσης και οι όροι «θεωρίες συνωμοσίας» και «φημολογίες», τους οποίους θα προσδιορίσουμε πιο κάτω.

Ο ορισμός των θεωριών συνωμοσίας

Οι θεωρίες συνωμοσίας αναφέρονται στην πεποίθηση ότι μυστικές ισχυρές δυνάμεις και οργανισμοί με μεγάλη επιρροή ενορχηστρώνουν και καθοδηγούν τα γεγονότα πίσω από τα παρασκήνια, έχοντας συγκεκριμένες (αρνητικές) προθέσεις ([Butter et al., 2021](#)). Οι θεωρίες συνωμοσίας ξεκινούν ως μια απλή υποψία, προσπαθώντας να προσδιορίσουν το ποιος ωφελείται από συγκεκριμένα γεγονότα και έτσι να εντοπίσουν τους συνωμότες πίσω από κάθε γεγονός. Μόλις καθιερωθούν, οι θεωρίες συνωμοσίας μπορούν να εξαπλωθούν γρήγορα, ενώ κάθε δήθεν αποδεικτικό στοιχείο κατασκευάζεται με τέτοιο τρόπο ώστε να εναρμονίζεται με αυτές και να τις ενισχύει. Επομένως, είναι εμφανώς δύσκολο να αντικρουστούν και να ανασκευαστούν, καθώς εκείνοι που επιχειρούν κάτι τέτοιο συχνά κατηγορούνται ότι είναι «εχθροί» και υποστηρικτές των συνωμοτών ([Butter et al., 2021](#)).

Όταν προσπαθούμε να προσδιορίσουμε τις θεωρίες συνωμοσίας, είναι πάντα σημαντικό να **διακρίνουμε μεταξύ των αποδεδειγμένων περιστατικών συνωμοσίας και των θεωριών περί συνωμοσίας**. Τα πραγματικά περιστατικά συνωμοσίας αναφέρονται σε σκευωρίες και ραδιουργίες των οποίων η ύπαρξη έχει αποδειχθεί πέρα από κάθε αμφιβολία ([COMPACT, 2020](#)). Τα πραγματικά περιστατικά συνωμοσίας υποκινούνται επίσης από σαφείς στόχους, οι οποίοι συνδέονται συνήθως με πολιτικά κίνητρα (όπως σε ένα πραξικόπημα ή μια δολοφονία).

Οι άνθρωποι τείνουν να πιστεύουν σε θεωρίες συνωμοσίας για πολλούς και διάφορους λόγους, καθώς αυτές παρέχουν μια απλή εξήγηση περίπλοκων γεγονότων και καταστάσεων που είναι συνήθως δύσκολο να κατανοηθούν. Επιπλέον, το να ανήκεις σε μια ομάδα ομοϊδεατών που γνωρίζουν την «αλήθεια» για τον κόσμο ακούγεται συνήθως ως μια μοναδική ευκαιρία για πολλούς ανθρώπους, οι οποίοι έχουν την ψευδαίσθηση ότι αγκαλιάζοντας τον «ευαγγελικό» σκοπό κατά των συνωμοσιών που θέλουν να υποκινούν τα γεγονότα και τον κόσμο, αποκτούν μια μορφή ελέγχου για τα πράγματα και αυτενέργειας.

Τα κοινά χαρακτηριστικά των θεωριών συνωμοσίας είναι ([Butter et al., 2021](#)):

Τα συνήθη χαρακτηριστικά των θεωριών συνωμοσίας: (Butter et al., 2021)

1. Μια υποτιθέμενη, μυστική συνωμοσία.

2. Μια ομάδα συνομωσιολόγων.

3. «Αποδεικτικά στοιχεία» που υποστηρίζουν τη θεωρία συνωμοσίας.

4. Τίποτα δεν συμβαίνει τυχαία και δεν υπάρχουν συμπτώσεις - όλα συνδέονται με κάποιο τρόπο.

5. Η διαίρεση του κόσμου σε δύο ομάδες «κακών» και «καλών» ανθρώπων.

6. Προσδιορισμός συγκεκριμένων ατόμων και ομάδων ως εξιλαστήρια θύματα.

Ο ορισμός της φημολογίας

Οι φημολογίες είναι ένα παράδειγμα παραπληροφόρησης, το οποίο περιλαμβάνει ψευδείς ή ανακριβείς πληροφορίες χωρίς σκόπιμη και κακόβουλη πρόθεση ([UNHCR, 2022](#)). Οι φημολογίες ορίζονται ως πληροφορίες ή ιστορίες που διαδίδονται από το ένα άτομο στο άλλο, χωρίς καμία απόδειξη ότι είναι πραγματικές ([Britannica, n.d.](#)). Άλλοι ορισμοί που σχετίζονται με το θέμα των «Ψευδών Ειδήσεων, Θεωριών Συνωμοσίας και πώς να τις εντοπίζετε» περιλαμβάνουν ([HCC Libraries, n.d.](#)):

Προπαγάνδα

Πληροφορίες ή φήμες που διαδίδονται σκόπιμα για να ωφελήσουν ή να βλάψουν ένα άτομο, μια ομάδα ή ένα κίνημα. Αυτού του είδους οι πληροφορίες συχνά διαδίδονται για να υποστηρίξουν μια ιδεολογία

Clickbait

Διαδικτυακό περιεχόμενο που δημιουργήθηκε ειδικά με σκοπό να ενθαρρύνει τους χρήστες να εισέλθουν σε ιστότοπους που συχνά θεωρούνται χαμηλής ποιότητας

Απάτη (αγγ. Hoax)

Πληροφορίες που δημιουργούνται με σκοπό να παραπλανήσουν

Παρωδία

Σατιρικό και χιουμοριστικό περιεχόμενο.

Πώς οι ψευδείς ειδήσεις και οι θεωρίες συνωμοσίας επηρεάζουν τη δημοκρατία;

Μια μελέτη που διεξήχθη κατά τη διάρκεια των αμερικανικών εκλογών του 2016 ([Reglitz, 2022](#)), έδειξε ότι μόνο μια μειοψηφία των ψηφοφόρων πίστευε πραγματικά στις ψευδείς ειδήσεις. Αυτό ήταν επίσης εμφανές στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, με μόνο έναν περιορισμένο αριθμό χρηστών να κοινοποιούν περιεχόμενο σχετικό με τις ψευδείς ειδήσεις για τις εκλογές στο Facebook και το Twitter. Ωστόσο, δημοσκοπήσεις και έρευνες που διεξήχθησαν από το Hill and Pew Research Center ([2019](#)) στις ΗΠΑ, κατέδειξαν ότι το 88% των Αμερικανών πολιτών ανησυχούν για τις επιπτώσεις των ψευδών ειδήσεων στη χώρα τους. Παρομοίως, μια ευρωπαϊκή μελέτη που διεξήχθη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέδειξε ότι παρόλο που ο αριθμός των ανθρώπων που ασχολούνται με ψευδείς ειδήσεις και θεωρίες συνωμοσίας είναι χαμηλός, περισσότερο από το 85% των Ευρωπαίων πολιτών θεωρούν ότι οι ψευδείς ειδήσεις αποτελούν πρόβλημα στη χώρα τους ([Reglitz, 2022](#)). Το γεγονός ότι οι ψευδείς ειδήσεις αγκαλιάζονται από ένα σημαντικά μικρό ποσοστό ατόμων ενώ ταυτόχρονα η πλειοψηφία των ανθρώπων πιστεύει ότι οι ψευδείς ειδήσεις και οι θεωρίες συνωμοσίας αποτελούν πρόβλημα στη χώρα τους, δημιουργεί σύγχυση μεταξύ των ερευνητών και των ερευνητικών ιδρυμάτων ως προς την έκταση και τον τρόπο με τον οποίο οι ψευδείς ειδήσεις απειλούν τις λειτουργίες και τις αξίες των σύγχρονων δημοκρατιών ([Reglitz, 2022](#)). Το πρόβλημα φαίνεται να έγκειται στις αντιλήψεις των ανθρώπων σχετικά με τη διάδοση των ψευδών ειδήσεων και θεωριών συνωμοσίας και όχι στο πραγματικό τους περιεχόμενο. Όπως υποστήριξε ο Reglitz ([2022](#)), στον τομέα της πολιτικής, οι επικρατούσες αντιλήψεις όσον αφορά τις ψευδείς ειδήσεις είναι εξίσου σημαντικές με τα γεγονότα, καθώς αυτές έχουν τη δύναμη να επηρεάζουν τη γνώμη των ανθρώπων και ακόμη να επηρεάζουν, σε κάποιο βαθμό, τις ενέργειές τους. Είναι επίσης δυνατό ότι ακόμη και εκείνοι που υποστηρίζουν ότι δεν πιστεύουν στις ψευδείς ειδήσεις, να επηρεάζονται ασυνείδητα στο σχηματισμό των δικών τους αντιλήψεων για διάφορα θέματα. Κατά συνέπεια, η ύπαρξη ψευδών ειδήσεων και θεωριών συνωμοσίας επηρεάζει τις δημοκρατίες, ακόμη και αν το περιεχόμενό τους δεν γίνεται εύκολα πιστευτό, επειδή μπορούν να δοκιμάσουν την εμπιστοσύνη των πολιτών στην επιστημονική βάση των πολιτικών απόψεων και κρίσεων των συμπολιτών τους καθώς και την εμπιστοσύνη τους στο κράτος ([Reglitz, 2022](#)).

Η πιο διαδεδομένη ανησυχία σχετικά με τις ψευδείς ειδήσεις είναι ότι ακόμη και εκείνοι που εκτίθενται σε αυτές και που συνεπώς τις ενστερνίζονται, δεν αφήνουν ανεπηρέαστο το δημοκρατικό πολίτευμα ([Reglitz, 2022](#)). Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι στην πράξη, οι ψευδείς ειδήσεις επηρεάζουν τις διαδικασίες και τις αξίες των δημοκρατικών θεσμών, ανεξάρτητα από το αν το περιεχόμενό τους είναι πιστευτό ή όχι. Η αυξανόμενη χρήση του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχει διευκολύνει τη διασπορά ψευδών ειδήσεων και θεωριών συνωμοσίας από τους υποκινητές τους, προσεγγίζοντας έτσι ένα ολόένα και ευρύτερο κοινό-στόχο. Οι ψευδείς ειδήσεις στο διαδίκτυο έχουν αναγνωριστεί από μεγάλους δημοκρατικούς θεσμούς, όπως τα όργανα της ΕΕ και τα ακαδημαϊκά ιδρύματα, ως μείζον πρόβλημα για τις σύγχρονες κοινωνίες, παρά τις εμπειρικές μελέτες που δείχνουν ότι μόνο ένα σημαντικό μικρό ποσοστό ανθρώπων πείθεται από το περιεχόμενό τους ([Reglitz, 2022](#)). Αυτό συμβαίνει επειδή οι άνθρωποι, έστω και αν οι ίδιοι μπορεί να μην πιστεύουν στις ψευδείς ειδήσεις, πιστεύουν εντούτοις ότι οι άλλοι τις πιστεύουν, προκαλώντας έτσι την απώλεια εμπιστοσύνης μεταξύ τους. Αυτό το φαινόμενο είναι γνωστό ως το φαινόμενο του τρίτου προσώπου, σύμφωνα με το οποίο οι άνθρωποι γενικότερα πιστεύουν ότι οι άλλοι είναι πιο ευάλωτοι στις επιπτώσεις των ΜΜΕ απ' ό,τι οι ίδιοι ([Reglitz, 2022](#)).

Πιο συγκεκριμένα, οι υποκινητές των θεωριών συνωμοσίας χρησιμοποιούν τις ψευδείς ειδήσεις για να προωθήσουν τις ιδεολογίες τους, έχοντας ως στόχο το διχασμό και τη συσκότιση της κοινής γνώμης ([Stella, 2022](#)). Η διάδοση ψευδών ειδήσεων έχει στόχο να προκαλεί σύγχυση στους ανθρώπους και να επηρεάζει εκείνους που αναζητούν απλές εξηγήσεις για περίπλοκα γεγονότα. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τους κινδύνους της διάδοσης ψευδών ειδήσεων και θεωριών συνωμοσίας και τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζουν τους δημοκρατικούς θεσμούς, μπορείτε να βρείτε στο Κεφάλαιο 3.

Οι ψευδείς ειδήσεις και το περιβάλλον

Η πιο γνωστή περίπτωση ψευδών ειδήσεων σχετικά με το περιβάλλον είναι εκείνη του «κλιματικού σκεπτικισμού», που ισχυρίζεται ότι η κλιματική αλλαγή δεν είναι υπαρκτή και ότι οι επιστήμονες ψεύδονται σε σχέση με αυτήν. Οι περισσότεροι σκεπτικιστές πιστεύουν ότι η κλιματική αλλαγή είναι απλώς μέρος ενός μεγάλου φυσικού κύκλου και ότι τα δεδομένα που παρουσιάζονται, διαστρεβλώνονται από τους επιστήμονες ([Lim, 2022](#)). Ωστόσο, υπάρχει γενική συναίνεση από την επιστημονική κοινότητα ότι η κλιματική αλλαγή οφείλεται σε ανθρώπινους παράγοντες, γεγονός που καθιστά δύσκολη την αντιμετώπιση των ψευδών ειδήσεων που σχετίζονται με το περιβάλλον ([Lim, 2022](#)).

Σύμφωνα με τον καθηγητή Rogerson, ερευνητή στο Πανεπιστήμιο του Hull, ο κύριος λόγος πίσω από τον σημαντικό αριθμό σκεπτικιστών είναι ότι η κύρια πηγή πληροφόρησης των περισσότερων ανθρώπων σχετικά με το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή είναι τα παραδοσιακά-συμβατικά ΜΜΕ και όχι οι επιστημονικές μελέτες ([The Conversation, 2019](#)). Επιπλέον, τα παραδοσιακά-συμβατικά ΜΜΕ αποφεύγουν συνήθως τις αναφορές στο φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής και τις επικείμενες απειλές που αυτή συνεπάγεται στην ανθρώπινη ζωή,

όταν καλύπτουν θέματα ακραίων καιρικών συνθηκών και φυσικών καταστροφών (Lim, 2022). Η ταχεία αναπαραγωγή ψευδών ειδήσεων σχετικά με την κλιματική αλλαγή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχει καταστήσει εξαιρετικά δύσκολη τη διάκριση μεταξύ πραγματικών γεγονότων και πληροφοριών μυθοπλασίας (McKie, 2021). Πιο συγκεκριμένα, μια έρευνα στην οποία συμμετείχαν περισσότεροι από 500 χρήστες του Twitter, κατέδειξε ότι πάνω από το 55% των αναρτήσεων στην πλατφόρμα που αναφέρονται σε περιβαλλοντικά θέματα, μοιράζονταν την πεποίθηση ότι η κλιματική αλλαγή δεν είναι υπαρκτή ή ότι οφείλεται σε αιτίες που δεν σχετίζονται με ανθρώπινες δραστηριότητες (Rawi et al., 2021). Παρομοίως, εντοπίστηκαν στο Facebook το 2021 περισσότερες από 7.000 δημοσιεύσεις που περιγράφουν την κλιματική αλλαγή ως «απάτη» και «υστερία» (BBC, 2021).

Οι ψευδείς ειδήσεις και η κοινωνική ένταξη

Η επικοινωνία είναι βασικό μέσο έκφρασης μεταξύ των ανθρώπων, το οποίο προσφέρει μια κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αυτοί σκέφτονται, του πώς ανταλλάσσουν πληροφορίες και

ιδέες μεταξύ τους καθώς και του τρόπου με τον οποίο αλληλεπιδρούν ο ένας με τον άλλο μέσα σε μια κοινότητα ([WACC, 2019](#)). Οι ψευδείς ειδήσεις και οι σκόπιμα παραπλανητικές πληροφορίες διαχρονικά εργαλειοποιούνταν από όσους είχαν στόχο να εντείνουν τις κοινωνικές συγκρούσεις ([CITS, 2017](#)). Οι ψευδείς ιστορίες και οι αναληθείς πληροφορίες που αποσκοπούν στον έλεγχο των αντιλήψεων των ανθρώπων για την πραγματικότητα μπορούσαν να προκαλέσουν δυσπιστία μεταξύ τους και μεταξύ κοινοτήτων, με αποτέλεσμα την απρέπεια, τα ρατσιστικά περιστατικά και τη βία ([CITS, 2017](#)).

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση της παραπληροφόρησης σχετικά με τη μετανάστευση σε ολόκληρη την Ευρώπη. Η παραποίηση των στατιστικών στοιχείων σχετικά με τον αριθμό των προσφύγων και η παραπληροφόρηση σχετικά με τον οικονομικό αντίκτυπο της μετανάστευσης είναι μόνο μερικές από τις εκστρατείες παραπληροφόρησης που προωθούνται για να επηρεάσουν την κοινή γνώμη, οι οποίες έχουν συχνά σοβαρές πολιτικές προεκτάσεις ([EPC, 2020](#)). Οι πρόσφυγες συχνά προβάλλονται ως βίαιοι και ασεβείς, με αποτέλεσμα αυτές οι στερεοτυπικές εικόνες να αγγίζουν τις προϋπάρχουσες πεποιθήσεις και τους φόβους των ανθρώπων, οδηγώντας έτσι στην αύξηση των φαινομένων του ρατσισμού και της ξενοφοβίας στις ευρωπαϊκές κοινότητες ([Neidhardt and Butcher, 2022](#)). Έρευνα που διεξήχθη από το Κέντρο Ευρωπαϊκής Πολιτικής ([2020](#)), εντόπισε περισσότερα από 1400 άρθρα (από γερμανικά, ιταλικά και ισπανικά ΜΜΕ) που περιέχουν ψευδείς ειδήσεις σχετικά με τους μετανάστες και τους πρόσφυγες ([Neidhardt and Butcher, 2022](#)). Στην εν λόγω μελέτη, οι ερευνητές χρησιμοποίησαν ένα ηλεκτρονικό εργαλείο ανάλυσης που τους επέτρεψε να εντοπίσουν τα άρθρα που έλαβαν τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook και το Twitter ([Neidhardt and Butcher, 2022](#)). Το Κέντρο Ευρωπαϊκής Πολιτικής εξέδωσε μια **σειρά βασικών συστάσεων για τον εντοπισμό και τη διάγνωση των ψευδών ειδήσεων σχετικά με τη μετανάστευση** καθώς και για την προώθηση νέων εναλλακτικών αφηγημάτων σχετικά με την κοινωνική ενσωμάτωση και τη συμπερίληψη ([EPC, 2020](#)):

- Παραγωγή **απλών και σύντομων πληροφοριών**, οι οποίες απηχούν σε προηγούμενες εμπειρίες του κοινού, χωρίς όμως να ενισχύουν τις ανησυχίες και τους φόβους του. Αυτές οι πληροφορίες θα πρέπει να έχουν ως στόχο τον επαναπροσδιορισμό της πολιτικής συζήτησης για τη μετανάστευση και την κοινωνική ένταξη, προσφέροντας νέα αφηγήματα για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες.

- **Αποκατάσταση της αλήθειας.** Προσδιορισμός και απομυθοποίηση ψευδών πληροφοριών χρησιμοποιώντας τα ίδια κανάλια επικοινωνίας με το κοινό-στόχο (δηλαδή, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης).
- **Στοχεύοντας το κοινό.** Οι αναγνώστες θα πρέπει να βρίσκουν κοινά στοιχεία στις πληροφορίες που τους παρέχονται (π.χ. κοινές αξίες, παρόμοιες ανησυχίες).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΔΙΑΔΟΣΗ ΦΗΜΟΛΟΓΙΩΝ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Οι κυριότερες φημολογίες από τον Μεσαίωνα μέχρι τον 21^ο αιώνα

Η πρόθεση διάδοσης φημολογιών και εξαπάτησης των ανθρώπων είναι τόσο παλιά όσο και η ανθρωπότητα ενώ ψευδείς ειδήσεις έχουν διαδοθεί από πολλούς παράγοντες διαχρονικά στην ιστορία ([Greifeneder, 2021](#)). Το φαινόμενο των ψευδών ειδήσεων ξεκίνησε ήδη από τότε που οι ειδήσεις άρχισαν να κυκλοφορούν ευρέως, δηλαδή από το 1439, όταν ο Johannes Gutenberg εφηύρε το τυπογραφείο ([Greifeneder, 2021](#)). Από τον Μεσαίωνα μέχρι τη σύγχρονη εποχή, οι ψευδείς ειδήσεις έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο σε διάφορους τομείς, από την πολιτική σκηνή μέχρι τη θρησκεία, την οικονομία και ακόμη και την επιστήμη. Οι δικτατορίες, για παράδειγμα, συνηθίζουν να διαδίδουν ψευδείς ειδήσεις και προπαγανδιστικό περιεχόμενο μέσω ανεξάρτητων μέσων ενημέρωσης, για να προωθήσουν την ιδεολογία τους και να πείσουν το κοινό να τις υποστηρίξει ([Guriev and Treisman, 2015](#)). Η ψηφιακή εποχή, όπως αναφέρεται πιο κάτω (στις «Φημολογίες των ΜΜΕ και η ψηφιακή εποχή») έχει προσφέρει νέους τρόπους που επιτρέπουν την ακόμη ταχύτερη διάδοση των ψευδών ειδήσεων στις σύγχρονες κοινωνίες.

Πιο κάτω, παρατίθενται μερικά παραδείγματα φημολογιών και ψευδών ειδήσεων στην ιστορία:

- **Η ψευδής κατάληψη της Κάδης (1247 π.Χ.):** Το 1247 π.Χ., ο Ραμσής Β' ισχυρίστηκε ότι κατέλαβε την αιγυπτιακή πόλη της Κάδης. Οι ψευδείς ειδήσεις διαδόθηκαν από στόμα σε στόμα, ακόμη και μέσω τοιχογραφιών. Ο Ραμσής Β' αναγνώρισε τη σημασία της διπλωματίας και της σύναψης σχέσεων ως μέσο μετριασμού οποιασδήποτε στρατιωτικής ανεπάρκειας, οπότε ακόμη και όταν έπρεπε να αποσυρθεί από την πόλη της Κάδης, διέταξε τη δημιουργία τοιχογραφιών που απεικονίζουν τα ψευδή νέα ότι ο στρατός του νίκησε τους επιτιθέμενους (Rattini, 2019).

- Οι δίκες των μαγισσών του Σάλεμ το 1692 π.Χ.:** Η παραπληροφόρηση σχετικά με
- τη μαγεία στο χωριό Σάλεμ της Μασαχουσέτης ξεκίνησε την άνοιξη του 1692, μετά από μια ομάδα κοριτσιών που ισχυρίστηκαν ότι είχαν καταληφθεί από τον διάβολο, κατηγορώντας αρκετές γυναίκες ότι εμπλέκονται στη μαγεία. Οι φήμες εξαπλώθηκαν από στόμα σε στόμα σε όλο το χωριό και οδήγησαν στη σύσταση ενός ειδικού δικαστηρίου που καταδίκασε 19 άτομα σε θανατική ποινή, με την κατηγορία ότι εμπλέκονταν στη μαγεία. Η πρώτη γυναίκα που καταδικάστηκε ως μάγισσα ήταν η Μπρίτζετ Μπίσοπ. Οι ψευδείς ειδήσεις αυτές οδήγησαν σε παράνοια στο χωριό Σαλέμ, με περισσότερες από 150 γυναίκες, άνδρες και παιδιά να έχουν κατηγορηθεί ότι εμπλέκονται σε μαγεία (Ιστορία, 2021).

- **Ο σεισμός της Λισαβόνας, το 1755 π.Χ.:** Την 1^η Νοεμβρίου του 1755, ένας σεισμός ξέσπασε στην πόλη της Λισαβόνας, ο οποίος οδήγησε, υπολογίζεται, σε 30.000 έως 60.000 θανάτους αφήνοντας την πόλη ερειπωμένη. Ο σεισμός κατέστρεψε σχεδόν όλες τις εκκλησίες, επιφέροντας εκτεταμένες επιπτώσεις στην κοινωνία και τον πολιτισμό στην Ευρώπη. Από τη μία πλευρά, οι θεολόγοι και οι θρησκευτικές αρχές εκμεταλλεύτηκαν την κατάσταση και δήλωσαν ότι ο σεισμός ήταν μια τιμωρία από τον Θεό για τις αμαρτίες του λαού. Από την άλλη πλευρά, φιλόσοφοι και οι φυσιογνώστες πρότειναν φυσιοκρατικές εξηγήσεις για το σεισμό, με στόχο την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης που διέδιδαν οι θρησκευτικές αρχές. Ήταν η πρώτη φορά που ένας σεισμός θεωρήθηκε ευρέως ως φυσικό φαινόμενο και το περιστατικό συζητήθηκε εκτενώς από τους φιλοσόφους της περιόδου του Διαφωτισμού (Bressan, 2011).

- **Η Μεγάλη Φάρσα της Σελήνης** – Στις 25 Αυγούστου του 1835, η New York Sun δημοσίευσε το πρώτο από τα έξι άρθρα, στα οποία περιγραφόταν η υποτιθέμενη ανακάλυψη της ζωής στο φεγγάρι. Τα άρθρα αναφέρονταν στις ανακαλύψεις ενός φανταστικού χαρακτήρα και περιέγραφαν το φεγγάρι ως ένα μέρος γεμάτο από αμέθυστους κρυστάλλους, ποτάμια και πλούσια βλάστηση. Τα άρθρα γράφτηκαν από τον Richard Adams Locke, έναν δημοσιογράφο της Sun που τα έγραψε ως σάτιρα. Ωστόσο, οι άνθρωποι καταγοητευμένοι από την ιστορία, απέτυχαν να την αναγνωρίσουν ως σάτιρα. Η Sun παραδέχτηκε ότι τα άρθρα ήταν μια φάρσα στις 6 Σεπτεμβρίου του 1835 (Ιστορία, 2009).

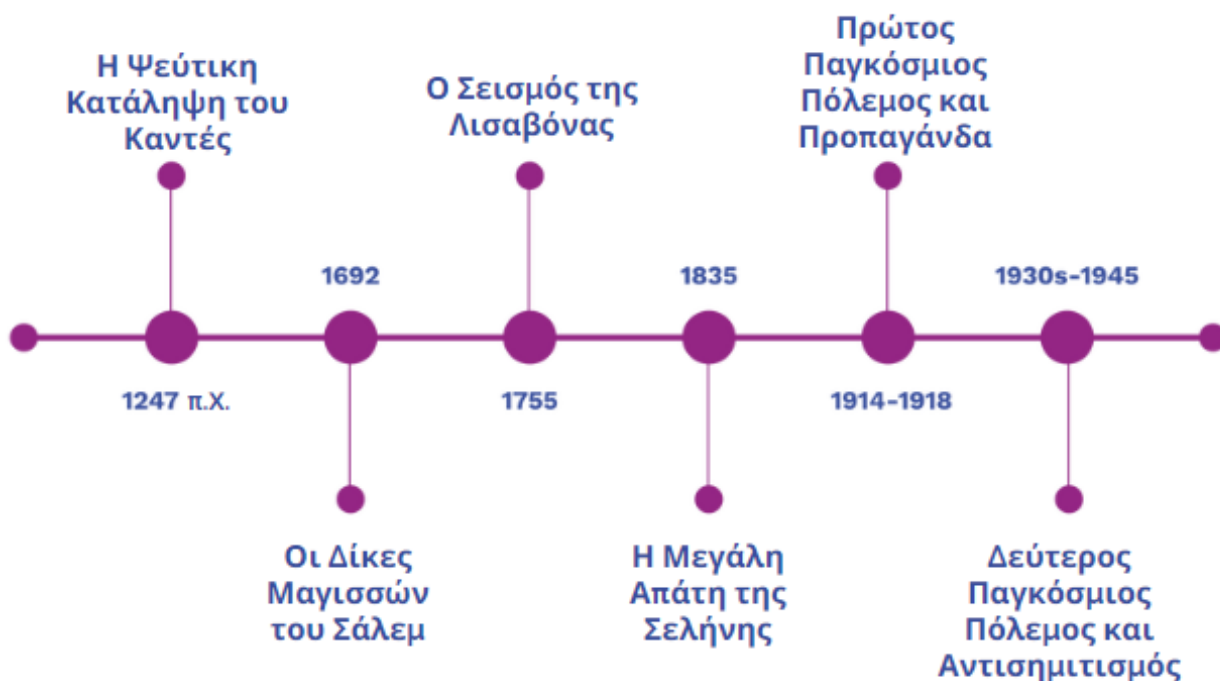

- **Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος και η Προπαγάνδα (1914-1918):** Η προπαγάνδα χρησιμοποιήθηκε σε παγκόσμια κλίμακα κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς αυτή ήταν η πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας που ξέσπασε μια γενικευμένη παγκόσμια σύρραξη. Η προπαγάνδα αναπτύχθηκε σε όλα τα μέτωπα, για να πείσει τους ανθρώπους να συμμετάσχουν στον πόλεμο, να κρύψουν τις θηριωδίες του πολέμου, να διαδώσουν το μίσος και να διαμορφώσουν τη διεθνή κοινή γνώμη, ακόμη και να επιστρατεύσουν την ενεργό υποστήριξη των ουδέτερων χωρών.

- **Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και ο Αντισημιτισμός** – η προπαγάνδα ήταν ένα από τα κύρια εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν από τους Ναζί για να διαμορφώσουν τις πεποιθήσεις και τις στάσεις του γερμανικού λαού. Η ρητορική της «γερμανικής εθνικής κοινότητας» ξεκίνησε από τα μέσα της δεκαετίας του 1930 και τελικά οδήγησε στην άνοδο των Ναζί στην εξουσία το 1933 ([Facing History & Ourselves, 2022](#)).

Η ψυχολογία της συνωμοσιολογίας

Οι φημολογίες και οι ψευδείς ειδήσεις διαδίδονται για διάφορους λόγους, έχοντας συχνά ως κίνητρο τα οικονομικά οφέλη ή τις ιδεολογικές πεποιθήσεις και άλλες φορές απλά τη σάτιρα. Ωστόσο, η **σάτιρα** έχει χιουμοριστικό χαρακτήρα και ο στόχος της **δεν είναι να εξαπατήσει τους ανθρώπους**, σε αντίθεση με τις θεωρίες συνωμοσίας ([Greifeneder, 2021](#)). Τα τελευταία χρόνια ένας αυξανόμενος αριθμός ερευνητών προσπαθεί να εντοπίσει τους κύριους λόγους πίσω από τη διάδοση και την πίστη στις φημολογίες. Αν και δεν υπάρχει σαφής απάντηση στο ερώτημα γιατί οι άνθρωποι πιστεύουν στις ψευδείς ειδήσεις, αυτό το κεφάλαιο θα αναλύσει μερικές από τις πιο κοινές θεωρίες πίσω από την ψυχολογία της συνωμοσιολογίας και της διάδοσης ψευδών ειδήσεων.

Οι άνθρωποι τείνουν συχνά να διαδίδουν φημολογίες, χωρίς να έχουν την πρόθεση να παραπλανήσουν, επειδή δεν γνωρίζουν ότι οι πληροφορίες που μεταφέρουν είναι ανακριβείς. Όπως υποστήριξε ο Greifeneder ([2021](#)), είναι ευκολότερο για τους ανθρώπους να διαδώσουν μια πληροφορία αφού πρώτα την έχουν πιστέψει οι ίδιοι. Επίσης, οι άνθρωποι τείνουν να

πιστεύουν πιο εύκολα στις απλές πληροφορίες. Με άλλα λόγια, οι άνθρωποι προσπαθούν να κατανοήσουν τον κόσμο και την αιτία των γεγονότων. Γι' αυτό λοιπόν και οι θεωρίες συνωμοσίας τείνουν να προσφέρουν απλοϊκές εξηγήσεις των γεγονότων, κάνοντας τους ανθρώπους να αισθάνονται ασφαλείς ([Douglas et al., 2017](#)).

Ένας άλλος λόγος για τον οποίο οι άνθρωποι πείθονται στις θεωρίες συνωμοσίας είναι η έλλειψη εμπιστοσύνης στις παραδοσιακές πηγές πληροφόρησης, ιδιαίτερα μετά από μια κρίση. Όπως δήλωσε ο DiFonzo, καθηγητής ψυχολογίας και ερευνητής, όταν υπάρχει μεγάλη δυσπιστία προς τις κυβερνήσεις, οι άνθρωποι τείνουν να πιστεύουν τις φημολογίες πιο εύκολα και σε μεγαλύτερο βαθμό ([Sebastian, 2020](#)).

Οι θεωρίες συνωμοσίας επίσης μπορεί να συντείνουν στην ικανοποίηση της επιθυμίας των ανθρώπων να ανήκουν σε μια κοινωνική ομάδα. Όπως υποστηρίζουν οι ερευνητές, πολλά άτομα που πιστεύουν σε θεωρίες συνωμοσίας νιώθουν καταξίωση κατηγορώντας τους άλλους για τις εκάστοτε αρνητικές εξελίξεις που συμβαίνουν ([Douglas et al., 2017](#)).

Οι επιπτώσεις των φημολογιών στην κοινωνία

Οι φημολογίες αποτελούν μη επαληθευμένες πληροφορίες, όπως ορίζονται στο Κεφάλαιο 1, οι οποίες δεν έχουν απαραίτητα την πρόθεση να βλάψουν. Τα αποτελέσματά τους στις σύγχρονες κοινωνίες έχουν μελετηθεί σε διάφορους επιστημονικούς κλάδους, συμπεριλαμβανομένης της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας και της πολιτικής ανάλυσης ([Zheltukhina et al., 2016](#)). Μία από

τις κύριες ανησυχίες της διάδοσης φημολογιών στη σύγχρονη κοινωνία συνδέεται με την ανάπτυξη των ταυτοτήτων ([Zheltukhina et al., 2016](#)). Οι φήμες έχουν τη δύναμη να σχηματίζουν ταυτότητες τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Καθώς οι φήμες εξαπλώνονται, τα άτομα που πιστεύουν στις θεωρίες συνωμοσίας καταλήγουν να σχηματίζουν πανομοιότυπες πεποιθήσεις μεταξύ τους, οδηγώντας έτσι στη μαζικοποίηση των υποστηρικτών τους. Το αν οι φημολογίες πιστεύονται ή όχι δεν έχει σημασία για τη διαμόρφωση μιας ταυτότητας, καθώς τα άτομα και οι ομάδες μπορούν να σχηματίσουν διάφορες ταυτότητες μέσα από τη διάδοση των φημολογιών, όπως είναι η ταυτότητα του «πιστού», η ταυτότητα του «επικριτή», η ταυτότητα του «άπιστου» κλπ.

Οι απόψεις και τα συναισθήματα ενός ατόμου ή μιας ομάδας ανθρώπων μπορούν επίσης να επηρεαστούν από τη διάδοση φημολογιών. Όπως υποστήριξε ο Δρ. Bhattacharjee, οι φημολογίες διαδίδονται πιο εύκολα και ευρέως κατά τη διάρκεια περιόδων αστάθειας, όπως π.χ. κατά τη διάρκεια πολέμων, ταραχών, κρίσεων ή εκλογών ([Bhattacharjee, 2017](#)). Όταν μια πληροφορία διαδοθεί σε ένα ευρύ κοινό, οι άνθρωποι τείνουν να την πιστεύουν, ακόμη και αν γνωρίζουν ότι δεν είναι αξιόπιστη. Αυτό οφείλεται στην αναπαραγωγή των φημολογιών, χωρίς να έχουν επαληθευτεί οι πληροφορίες που περιέχουν. Κατά συνέπεια, το άτομο καταλήγει στην αποδοχή της φημολογίας και στη διαμόρφωση της γνώμης του με βάση αυτή, επηρεαζόμενος περισσότερο από τα συναισθήματά του παρά τη λογική του σκέψη.

Οι φημολογίες των μέσων ενημέρωσης και η ψηφιακή εποχή

Η άνοδος της τεχνολογίας δημιουργεί νέες ανησυχίες σχετικά με την έκταση και τα αποτελέσματα της εξάπλωσης των φημολογιών. Η χρήση του διαδικτύου, ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά των σύγχρονων κοινωνιών, θεωρείται ευρέως ως μια δύναμη καλού, υποστηρίζοντας τους δημοκρατικούς θεσμούς και επιτρέποντας στους ανθρώπους να ενημερώνονται για διάφορα θέματα ([Butcher, 2019](#)). Ένα παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο η χρήση του διαδικτύου μπορεί να ωφελήσει τις δημοκρατίες είναι ο ρόλος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στα κινήματα Occupy, τα οποία κατέδειξαν την ικανότητά τους να δίνουν στους ανθρώπους μια ισχυρή φωνή που τους επιτρέπει να επιφέρουν πραγματικές αλλαγές ([Butcher, 2019](#)). Το Occupy ήταν ένα παγκόσμιο κίνημα που έλαβε χώρα μεταξύ του 2011 και του 2012, για να εκφράσει την αντίθεσή του προς τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες.

Ωστόσο, το διαδίκτυο και η αυξανόμενη χρήση της τεχνολογίας εγκυμονούν επίσης κινδύνους στις σύγχρονες δημοκρατίες. Οι διαδικτυακές εκστρατείες παραπληροφόρησης που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια του Brexit, των εκλογών στις ΗΠΑ το 2016 και, πιο πρόσφατα, κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας πανδημίας του Covid-19 είναι μόνο μερικά παραδείγματα του τρόπου με τον οποίο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και το διαδίκτυο μπορούν να συμβάλουν στη διάδοση των φημολογιών και των ψευδών ειδήσεων. Ένας από τους κύριους κινδύνους σχετικά με τις φημολογίες και τις ψευδείς ειδήσεις στην ψηφιακή εποχή είναι ότι είναι **αδύνατο να σταματήσει η εξάπλωσή τους** ([Greifeneder, 2021](#)). Μερικά από τα κύρια χαρακτηριστικά της ψηφιακής εποχής, τα οποία επιτρέπουν την ευκολότερη διάδοση των φημολογιών και των ψευδών ειδήσεων είναι:

- Η έλλειψη φραγμών όσον αφορά την ανταλλαγή φημολογιών και ψευδών ειδήσεων στο διαδίκτυο. Οι ιστότοποι και οι λογαριασμοί στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης όπου διαδίδονται οι φήμες μπορούν εύκολα να δημιουργηθούν και ενδεχομένως να χρηματοδοτηθούν μέσω διαφημίσεων (δηλαδή μέσω κοινών clickbait).
- Το κόστος που συνδέεται με την ανταλλαγή φημολογιών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι πολύ μικρό.

Επιπλέον, υπήρξε **μείωση της εμπιστοσύνης του κοινού στα κυρίαρχα μέσα ενημέρωσης**, ενώ ταυτόχρονα υπήρξε **αύξηση της χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης**. Ως αποτέλεσμα, οι άνθρωποι εμπιστεύονται ευκολότερα τις πληροφορίες που μοιράζονται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ακόμη και αν δεν έχουν αρκετά αποδεικτικά στοιχεία και αξιόπιστες πηγές πληροφόρησης. Επιπλέον, η **πολιτική πόλωση** έχει επίσης επηρεάσει την εμπιστοσύνη του κοινού στα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, ενώ ταυτόχρονα η πολιτική πόλωση λειτουργεί ως μηχανισμός ελέγχου των απόψεων των ανθρώπων, αυξάνοντας έτσι την πειστικότητα των φημολογιών και των ψευδών ειδήσεων ([Greifeneder, 2021](#)).

Οι πλατφόρμες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχουν επίσης προσφέρει έναν νέο χώρο για τη διάδοση των θεωριών συνωμοσίας σε ακόμη μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων. Ένα παράδειγμα αυτού του φαινομένου είναι η εξάπλωση των ακροδεξιών θεωριών συνωμοσίας QAnon στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Το κίνημα QAnon είναι μια θεωρία συνωμοσίας, που λέει ότι ο πρώην πρόεδρος των ΗΠΑ, Donald Trump, έχει έναν μυστικό πόλεμο εναντίον των ελίτ οπαδών

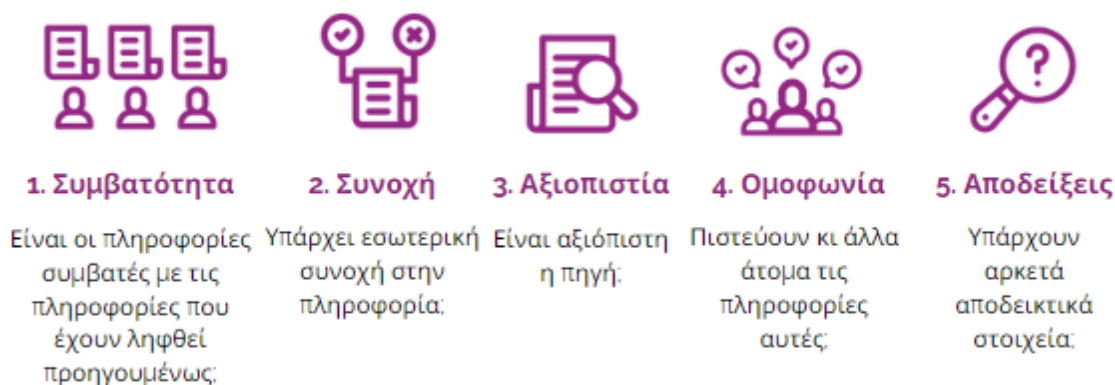
του Stan και των παιδεραστών εντός της αμερικανικής κυβέρνησης, των επιχειρήσεων και των μέσων ενημέρωσης ([Wendling, 2021](#)). Έχουν χρησιμοποιήσει το διαδίκτυο για να επικοινωνήσουν και να δημιουργήσουν διάφορες εκστρατείες παραπληροφόρησης, όπως η εκστρατεία # ReleaseTheMemo, ζητώντας από τις αμερικανικές υπηρεσίες πληροφοριών να γνωστοποιήσουν πληροφορίες σχετικά με φανταστικές μυστικές ομάδες και κοινωνίες που ελέγχουν τους πολιτικούς και ενορχηστρώνουν διάφορα γεγονότα σε όλο τον κόσμο ([Haimowitz, 2020](#)).

Πώς να αντιμετωπίζετε τις φημολογίες

Ο καλύτερος τρόπος αντιμετώπισης των φημολογιών είναι να αφήνετε πάντα ανοικτό το ενδεχόμενο να έχετε πέσει θύμα παραπληροφόρησης και, ως εκ τούτου, να είστε προσεκτικοί, σε εγρήγορση και επιφυλακτικοί πριν πιστέψετε οποιαδήποτε πληροφορία που προέρχεται από μη επαληθευμένη ή αναξιόπιστη πηγή. Υπάρχουν διάφοροι τρόποι προσέγγισης και επαλήθευσης των ειδήσεων, ωστόσο μερικές απλές συμβουλές θα ήταν πάντα καλό να έχετε κατά νου.

Οι Greifeneder et al., ([2021](#)) προτείνουν την εφαρμογή του «εργαλείου πέντε κριτηρίων» για την επαλήθευση των πληροφοριών:

Εργαλείο Πέντε Κριτηρίων

Στο Κεφάλαιο 3, παραθέτουμε πρόσθετες πληροφορίες σχετικά με τους κινδύνους καθώς και συμβουλές για την αντιμετώπιση και την πρόληψη της διάδοσης φημολογιών, ψευδών ειδήσεων και θεωριών συνωμοσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΩΣ ΝΑ ΕΝΤΟΠΙΖΕΤΕ ΚΑΙ ΝΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΙΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΥΝΩΜΩΣΙΑΣ

Γιατί επικρατούν οι θεωρίες συνωμοσίας;

Όπως διατυπώσαμε και στο Κεφάλαιο 1, οι θεωρίες συνωμοσίας αφορούν την πεποίθηση ότι κάποια μυστική αλλά ισχυρή και με επιρροή οργάνωση είναι υπεύθυνη για την εκδήλωση διάφορων γεγονότων και φαινομένων. Αυτή η πεποίθηση απορρίπτει την πιθανότητα της σύμπτωσης των γεγονότων και υποστηρίζει ότι όλα τα γεγονότα ενορχηστρώνονται κρυφά πίσω από τα παρασκήνια από ισχυρές ομάδες ανθρώπων που έχουν αρνητικές προθέσεις και που θέλουν να έχουν τον έλεγχο του πλανήτη ([Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020](#)).

Όταν μελετάμε τις θεωρίες συνωμοσίας και το σκεπτικό πίσω από την εξάπλωσή τους, είναι σημαντικό να γίνεται διάκριση μεταξύ των θεωριών συνωμοσίας και των ψευδών ειδήσεων. Αυτοί οι δύο όροι χρησιμοποιούνται συχνά ως ταυτόσημοι στη δημόσια συζήτηση, αλλά υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους. Οι ψευδείς ειδήσεις έχουν πιο προσωρινό χαρακτήρα και αφορούν την ανταλλαγή ψευδών πληροφοριών σχετικά με ένα συγκεκριμένο γεγονός ή φαινόμενο. Οι θεωρίες συνωμοσίας έχουν ωστόσο μια σαφή δομή, καθώς εντοπίζουν ένα μυστικό σχέδιο και χειρίζονται διαφορετικά γεγονότα και φαινόμενα με τρόπο ώστε αυτά να συνάδουν με αυτό. Επιπλέον, οι θεωρίες συνωμοσίας σε αντίθεση με τις ψευδείς ειδήσεις τείνουν να έχουν μεγαλύτερη διάρκεια, καθώς συχνά μπορούν να διαρκέσουν για αρκετές δεκαετίες, όπως η διεθνής εβραϊκή συνωμοσία που ισχυρίζεται ότι ένας παγκόσμιος εβραϊκός κύκλος συνωμοτεί για την παγκόσμια κυριαρχία ([Facing History and Ourselves, 2020](#)). Δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι υπάρχει ακόμη και μια θεωρία συνωμοσίας σχετικά με την προέλευση του όρου «θεωρία συνωμοσίας», η οποία ισχυρίζεται ότι ο όρος εφευρέθηκε από τη CIA σε μια προσπάθεια να αποσιωπηθεί η κριτική για τις επίσημες δηλώσεις σχετικά με τη δολοφονία του Προέδρου Κένεντι. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, ο όρος «θεωρία συνωμοσίας»

χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά τη δεκαετία του 1960 από τον φιλόσοφο της επιστήμης, Karl Popper, και από τότε έχει μελετηθεί εκτενώς σε όλο και περισσότερους τομείς ([COMPACT, 2020](#)).

Η ψυχολογική έρευνα, ειδικότερα, έχει ρίξει φως στους λόγους πίσω από τους οποίους ομάδες ανθρώπων πιστεύουν ή προωθούν θεωρίες συνωμοσίας. Στο παρελθόν, η υποστήριξη θεωριών συνωμοσίας ήταν περίπλοκα συνδεδεμένη με θέματα ψυχολογικής και ψυχικής υγείας, όπως η παράνοια ([COMPACT, 2020](#)). Ψυχολογικές μελέτες έχουν καταδείξει ότι αρκετοί άνθρωποι που πιστεύουν σε θεωρίες συνωμοσίας είναι άτομα που αισθάνονται ανίσχυρα και δυσκολεύονται να αποδεχθούν την αβεβαιότητα στη ζωή τους ([COMPACT, 2020](#)). Αν και δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών υποστηρικτών θεωριών συνωμοσίας, η επιστημονική έρευνα καταδεικνύει ότι πιο επιρρεπείς στο να πιστέψουν σε αυτές είναι οι άνθρωποι με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο ([COMPACT, 2020](#)).

Αν και δεν υπάρχει σαφής συναίνεση σχετικά με το γιατί οι άνθρωποι πιστεύουν σε θεωρίες συνωμοσίας, οι περισσότεροι ερευνητές στον τομέα αυτό έχουν καταλήξει σε ορισμένους από τους βασικούς λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι μπορεί να πιστεύουν σε θεωρίες συνωμοσίας ([COMPACT, 2020](#)):

- Οι θεωρίες συνωμοσίας **προσφέρουν μια απλοϊκή κατανόηση των πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων**, αποκλείοντας το ενδεχόμενο οι πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές και επιστημονικές εξελίξεις να γίνονται συμπωματικά.
- Οι θεωρίες συνωμοσίας **ρίχνουν το φταίξιμο σε συγκεκριμένους ανθρώπους**, αφαιρώντας έτσι τις ευθύνες των υποστηρικτών τους από τις κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις των κοινοτήτων τους.
- Οι θεωρίες συνωμοσίας επιτρέπουν στους υποστηρικτές τους **να διαχωρίζουν τους εαυτούς τους από τη μάζα**, δίνοντάς τους έτσι χώρο να αισθάνονται μοναδικοί, καθώς «αυτοί είναι που γνωρίζουν τι πραγματικά συμβαίνει».
- Οι θεωρίες συνωμοσίας είναι ένας τρόπος **εξέγερσης ενάντια στην εξουσία**, καθώς συχνά βασίζονται στην επίκριση και την αποστασιοποίηση των υποστηρικτών τους από τον τρόπο λειτουργίας των δημόσιων θεσμών.

- Η πίστη σε θεωρίες συνωμοσίας ικανοποιεί ένα συναίσθημα (ή μια ανάγκη) ανάμεσα στους υποστηρικτές τους, **να ανήκουν σε μια συγκεκριμένη ομάδα** ομοϊδεατών ανθρώπων.

Έλεγχος του συγγραφέα

Ποιος είναι ο συγγραφέας; Για ποιον λόγο γράφει τη συγκεκριμένη πληροφορία;

Έλεγχος της πηγής

Μήπως οι πληροφορίες προέρχονται από αξιόπιστη και έγκριτη πηγή;

Έλεγχος του τόνου και του ύφους του κειμένου

Μήπως ο/η συγγραφέας χρησιμοποιεί έναν ισορροπημένο και ισορροπημένο τόνο ή μήπως είναι εντυπωσιασθηρικός και μονοδιάστατος;

-

Πώς να διακρίνετε τις θεωρίες συνωμοσίας

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, σε συνεργασία με την UNESCO ([2020](#)), έχει δημιουργήσει μια σειρά ενημερωτικών εκστρατειών για τον εντοπισμό και την αναγνώριση των θεωριών συνωμοσίας και των ψευδών ειδήσεων. Για να αξιολογούμε κριτικά τις πληροφορίες που λαμβάνουμε και να διακρίνουμε εάν αυτές αποτελούν θεωρίες συνωμοσίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει:

1. **Να ελέγχουμε τον συγγραφέα των πληροφοριών:** Ποιος είναι ο συγγραφέας; Γιατί γράφει αυτές τις συγκεκριμένες πληροφορίες;
2. **Να ελέγχουμε την πηγή των πληροφοριών:** Οι πληροφορίες προέρχονται από αξιόπιστη και ευυπόληπτη πηγή;

3. **Να ελέγχουμε τον τόνο και το ύφος του κειμένου:** Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί έναν ισορροπημένο και αντικειμενικό τόνο ή είναι μονοδιάστατος και προσπαθεί να δημιουργήσει εντυπώσεις;

Προκειμένου να αξιολογούμε σωστά και αντικειμενικά τις πληροφορίες, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε τους στόχους και τα κίνητρα πίσω από τις θεωρίες συνωμοσίας. Οι θεωρίες συνωμοσίας **δημιουργούν το προφίλ ενός «εχθρού»** (που βασίζεται σε μια πραγματική ή φανταστική απειλή), **πολώνουν τους υποστηρικτές τους και τροφοδοτούν τον εξτρεισμό με βάση ορισμένες πεποιθήσεις**. Κατά συνέπεια, οι θεωρίες συνωμοσίας αποτελούν απειλή για τους δημόσιους και δημοκρατικούς θεσμούς, σπέρνοντας έτσι τη δυσπιστία ανάμεσα στους ανθρώπους και στρέφοντάς τους ενάντια στην επιστημονική και ιατρική κοινότητα ([Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020](#)).

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την ψυχολογία της συνωμοσιολογίας και τους λόγους πίσω από τις θεωρίες συνωμοσίας, ανατρέξτε στο Κεφάλαιο 2.

Ο κίνδυνος των θεωριών συνωμοσίας

Το ξέσπασμα της παγκόσμιας πανδημίας του COVID-19 το 2020 έφερε στο προσκήνιο τον ισχυρό αντίκτυπο που μπορούν να έχουν οι θεωρίες συνωμοσίας στις ζωές των ανθρώπων ([Jolley et al., 2022](#)). Ωστόσο, οι συνέπειες των θεωριών συνωμοσίας εκτείνονται πολύ πιο πέρα από τα θέματα που σχετίζονται με την υγεία. Οι Jolley et al. ([2022](#)) υποστηρίζουν ότι η επιρροή των θεωριών συνωμοσίας θα μπορούσαν να κινητοποιήσουν τους πολίτες με τρόπους που είναι επιζήμιοι για τις σύγχρονες, δημοκρατικές κοινωνίες.

Ακόμη και αν οι άνθρωποι δεν πιστεύουν σε θεωρίες συνωμοσίας, η ύπαρξη τους και μόνο θα μπορούσε να είναι επιζήμια, επειδή οι ενέργειες των περισσότερων ανθρώπων δεν βασίζονται αποκλειστικά στις πεποιθήσεις τους αλλά μάλλον στα συναισθήματα και τις εμπειρίες τους ([The Conversation, 2022](#)). Κατά συνέπεια, οι υποκινητές των θεωριών συνωμοσίας προσπαθούν να επηρεάσουν τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αισθάνονται για ορισμένα πράγματα με βάση τις εμπειρίες τους, αντί να επηρεάσουν άμεσα τον τρόπο σκέψης τους ([The Conversation, 2022](#)). Η πραγματική απειλή πίσω από τις θεωρίες συνωμοσίας είναι ότι οδηγούν σε σύγχυση και δυσπιστία μεταξύ των ανθρώπων, έτσι ώστε ακόμα και αυτοί που δεν τις υποστηρίζουν να πιστεύουν ότι οι υπόλοιποι τις πιστεύουν (Reglitz, 2022). Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια των

εμβολιαστικών προγραμμάτων για τη νόσο COVID-19, η έκθεση των ανθρώπων σε αντιεμβολιαστικό υλικό προκάλεσε ένα αίσθημα ανησυχίας και δισταγμού. Σύμφωνα με στοιχεία που συλλέχθηκαν από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, ακόμη και τα άτομα που έλαβαν την πρώτη δόση του εμβολίου αισθάνθηκαν διστακτικά να ολοκληρώσουν και την δεύτερη δόση ή να εμβολιάσουν τα παιδιά τους ([Jolley et al., 2022](#)). Σε γενικές γραμμές, οι εκστρατείες κατά του εμβολιασμού είχαν μεγαλύτερη επιρροή στους ανθρώπους που είχαν αρνητικά συναισθήματα για τα εμβόλια γενικότερα ([The Conversation, 2022](#)).

Οι κίνδυνοι και οι συνέπειες των θεωριών συνωμοσίας είναι πιο διαδεδομένοι στις σύγχρονες κοινωνίες λόγω της ταχείας αύξησης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και της καθημερινής τους, ευρείας χρήσης από τους περισσότερους ανθρώπους. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας του COVID-19, το TikTok έγινε η νέα τάση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μεταξύ των εφήβων, προσφέροντας ένα νέο κανάλι για τη διάδοση ψευδών ειδήσεων και θεωριών συνωμοσίας ([Barnett, 2020](#)). Ο κύριος λόγος πίσω από την επιτυχία της διάδοσης θεωριών συνωμοσίας στο TikTok είναι το γεγονός ότι η πλατφόρμα βασίζεται στην επανάληψη, κοινοποιώντας παρόμοιο περιεχόμενο πληροφοριών σε επαναλαμβανόμενη βάση ([Barnett, 2020](#)). Σύμφωνα με μια έκθεση των New York Times, η #Pizzagate (μια ψευδής ιστορία σχετικά με τους ισχυρισμούς εμπορίας ανθρώπων και την υποτιθέμενη συμμετοχή της Κλίντον) κοινοποιήθηκε περισσότερες από 82 εκατομμύρια φορές ([Barnett, 2020](#)).

Αντιμετώπιση των θεωριών συνωμοσίας

Αν και πολλές θεωρίες συνωμοσίας είναι αρκετά αβλαβείς, υπάρχουν, ωστόσο, και επικίνδυνες θεωρίες συνωμοσίας που μπορούν να ενθαρρύνουν την πολιτική απάθεια και να τροφοδοτήσουν τον λαϊκισμό. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να δίνεται προσοχή στο πλαίσιο τοποθέτησης των θεωριών συνωμοσίας, για να είναι αποτελεσματική η αντιμετώπισή τους. Οι θεωρίες συνωμοσίας που είναι επικίνδυνες είναι προβληματικές με διάφορους τρόπους, **καθώς συχνά στοχεύουν στην πόλωση και τη βία ή αμφισβητούν την επιστημονική και ιατρική γνώση** ([COMPACT, 2020](#)).

Όπως υποστηρίζεται από το ερευνητικό δίκτυο COST Action, ένα ευρωπαϊκό δίκτυο ερευνητών που μελετούν τις θεωρίες συνωμοσίας, η αντιμετώπισή τους είναι μια πολύ δύσκολη διαδικασία, καθώς οι υποστηρικτές τους είναι βαθιά πεπεισμένοι για τις ιδέες τους. Όπως έχει ήδη εξηγηθεί,

οι υποστηρικτές των θεωριών συνωμοσίας δεν στηρίζονται σε πραγματικά στοιχεία, αλλά χρησιμοποιούν δήθεν αποδεικτικά στοιχεία για να χειριστούν τα γεγονότα και τα φαινόμενα κατά τρόπο που να ενισχύουν τη θεωρία τους και που να υποστηρίζουν τους στόχους τους.

Επιπλέον, τείνουν να διαιρούν τον κόσμο στους υποστηρικτές του καλού (αυτούς δηλαδή που υποστηρίζουν τη θεωρία συνωμοσίας) και του κακού (δηλαδή τους συνωμότες που ενορχηστρώνουν τα γεγονότα για να χειραγωγήσουν ολόκληρο τον κόσμο) ([COMPACT, 2020](#)).

Οι θεωρίες συνωμοσίας είναι εξαιρετικά δύσκολο να αντιμετωπιστούν επειδή παρεμβαίνουν σε διάφορες πτυχές της ζωής των ανθρώπων και, ως εκ τούτου, δεν υπάρχει κοινή στρατηγική για την προσέγγιση των ανθρώπων που είναι επιρρεπείς σε θεωρίες συνωμοσίας. Επιπλέον, η παροχή πρόσθετων γνώσεων σε συγκεκριμένα θέματα δεν είναι πάντα ένας επιτυχημένος τρόπος για την αντιμετώπιση των θεωριών συνωμοσίας, καθώς στις πλείστες των περιπτώσεων οι θεωρίες συνωμοσίας αναπτύσσονται λόγω της γενικής έλλειψης πληροφοριών ή των αντικρουόμενων πληροφοριών που είναι διαθέσιμες για ορισμένα θέματα. Σύμφωνα με τη Συγκριτική Ανάλυση των Θεωριών Συνωμοσίας ([COMPACT, 2020](#)), οι καλύτερες στρατηγικές για την αντιμετώπισή τους είναι:

- α. Η κατανόηση της πολιτικής διάστασης των θεωριών συνωμοσίας – του λαϊκισμού.
- β. Ο περιορισμός της εξάπλωσης των θεωριών συνωμοσίας – αυτό είναι ιδιαίτερα δύσκολο στις σύγχρονες κοινωνίες λόγω της ευρείας χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν δημιουργήσει ένα δίκτυο όπου οι πληροφορίες μπορούν να φτάσουν σε τόσους πολλούς χρήστες όσο η mainstream τηλεόραση και τα έντυπα μέσα.
- γ. Ο «εμβολιασμός» ενάντια στις θεωρίες συνωμοσίας – αυτό το βήμα έχει ως στόχο να προειδοποιήσει τους ανθρώπους για την ύπαρξη των θεωριών πριν τις συναντήσουν στην πραγματικότητα.
- δ. Η προστασία του κοινού από τις θεωρίες συνωμοσίας – οι εκστρατείες μέσω του διαδικτύου ή δια ζώσης για την προστασία από τις θεωρίες συνωμοσίας θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν δραστηριότητες ενδυνάμωσης των πολιτών ώστε να αισθάνονται μέρος μιας ομάδας και να έχουν τον έλεγχο της γνώμης τους καθώς και δραστηριότητες που προάγουν την κριτική σκέψη καθώς επίσης και εργαστήρια σχετικά με την έρευνα και τη διερεύνηση πληροφοριών κ.λπ.

ε. Η απομυθοποίηση των θεωριών συνωμοσίας – αυτό το βήμα είναι μια προσπάθεια να παρουσιάσει τα πραγματικά γεγονότα ως έχουν και να προσδιορίσει τους λόγους πίσω από τη δημιουργία των θεωριών συνωμοσίας, προκειμένου να βοηθήσει τους υποστηρικτές να αποστασιοποιηθούν από αυτές. στ. Η αναζήτηση προγραμμάτων αποριζοσπαστικοποίησης – εάν οι στρατηγικές για την απομυθοποίηση των θεωριών συνωμοσίας αποτύχουν, τότε η παρακολούθηση προγραμμάτων αποριζοσπαστικοποίησης θα μπορούσε να βοηθήσει τους ανθρώπους να αποστασιοποιηθούν από όσα τους υποκινούν να πιστεύουν σε θεωρίες συνωμοσίας. Η υποκίνηση των θεωριών συνωμοσίας είναι μια στρατηγική του πολιτικού εξτρεμισμού και, ως εκ τούτου, η έρευνα για την αποριζοσπαστικοποίηση θα μπορούσε να προσφέρει κάποιες γνώσεις σχετικά με τον τρόπο καταπολέμησης των θεωριών συνωμοσίας μεταξύ των δυσπρόσιτων και αφοσιωμένων ακροατηρίων.

Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν μερικά απλά βήματα, τα οποία θα μπορούσαν να βοηθήσουν στη διαδικασία αντιμετώπισης των θεωριών συνωμοσίας, ιδιαίτερα εκείνων που διαδίδονται στο διαδίκτυο ([Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020](#)). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μας προτείνει να σχολιάζουμε στις δημοσιεύσεις που διαδίδουν θεωρίες συνωμοσίας παραθέτοντας επαληθευμένο περιεχόμενο από έγκυρες πηγές. Αυτό μπορεί να μην αλλάξει την άποψη των υποστηρικτών, ωστόσο, θα εγείρει ανησυχίες και ενδεχομένως θα προειδοποιήσει τους νέους αναγνώστες σχετικά με τις ψευδείς πληροφορίες στο περιεχόμενο των δημοσιεύσεων. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μας προτείνει επίσης να επικοινωνούμε απευθείας με τους συντάκτες ή τους διαχειριστές ιστοτόπων που δημοσιεύουν ψευδείς ειδήσεις και θεωρίες συνωμοσίας, να μοιραζόμαστε μαζί τους επαληθευμένες και έγκυρες πληροφορίες και να τους ζητάμε να γίνουν διορθώσεις. Αυτό θα μπορούσε επίσης να ισχύσει και για τα ειδησεογραφικά μέσα που διατίθενται σε έντυπη μορφή, τηλεοπτικά ή ψηφιακά, επικοινωνώντας απευθείας με τη συντακτική ομάδα ή τον συντάκτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΓΙΑΤΙ ΧΡΕΙΑΖΟΜΑΣΤΕ ΤΟΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ;

Ο ορισμός του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας

Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας ορίζεται από το Κέντρο Γραμματισμού στα Μέσα ως μια επικοινωνιακή προσέγγιση που παρέχει ένα πλαίσιο για την πρόσβαση, την ανάλυση, την αξιολόγηση και τη δημιουργία μηνυμάτων σε διάφορες μορφές, από έντυπη μέχρι οπτικοακουστική και ψηφιακή μορφή. Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας παρέχει μια κατανόηση του ρόλου των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη σύγχρονη κοινωνία και συνίσταται στις βασικές δεξιότητες έρευνας και αυτοεκφράσης, που είναι απαραίτητες για τους πολίτες στις σύγχρονες δημοκρατίες ([CML, nd](#)).

Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας είναι ένας γενικός όρος που περιλαμβάνει μια ποικιλία προσεγγίσεων που βοηθούν στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων κριτικής σκέψης γύρω από όλους τους τύπους ΜΜΕ – ψηφιακούς ή έντυπους – και στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι πληροφορίες που παρέχονται από τα ΜΜΕ μπορούν να διαμορφώσουν μια κοινωνία, συμπεριλαμβανομένου του πολιτισμού και των κανόνων της ([Media Literacy Now, n.d.](#)). Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης, ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας προσφέρει τα κύρια εργαλεία για την ενδυνάμωση των πολιτών, των κοινοτήτων και των εθνών ώστε να συμμετέχουν και να συμβάλλουν στις παγκόσμιες κοινωνίες της γνώσης ([Συμβούλιο της Ευρώπης, 2022](#)).

Σε μια ψηφιακή εποχή όπου επικρατούν η παραπληροφόρηση και οι θεωρίες συνωμοσίας, είναι κρίσιμης σημασίας για τους ανθρώπους να είναι σε θέση να αναπτύσσουν τις γνωστικές, τεχνικές και κοινωνικές τους ικανότητες και δεξιότητες που θα τους βοηθήσουν να αξιολογούν αποτελεσματικά και να αναλύουν κριτικά το περιεχόμενο των μέσων ενημέρωσης, ώστε να λαμβάνουν τεκμηριωμένες αποφάσεις, να αποφεύγουν να πέφτουν θύματα ψευδών ειδήσεων καθώς και να επικοινωνούν υπεύθυνα και αποτελεσματικά μεταξύ τους ([Συμβούλιο της Ευρώπης, 2022](#)). Ο τεχνικός ορισμός του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας σύμφωνα με το DigComp, περιλαμβάνει τα ακόλουθα βασικά στοιχεία ([Vuorikari et al., 2022](#)):

- α. Η δυνατότητα περιήγησης, αναζήτησης και φιλτραρίσματος δεδομένων, πληροφοριών και ψηφιακού περιεχομένου.

β. Η διαδικασία αξιολόγησης δεδομένων, πληροφοριών και ψηφιακού περιεχομένου.

γ. Η ικανότητα διαχείρισης δεδομένων, πληροφοριών και ψηφιακού περιεχομένου.

Με βάση αυτόν τον ορισμό, ένα άτομο με γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας θα είναι σε θέση να προσδιορίζει κάθε φορά τις ανάγκες του όσον αφορά την άντληση και την διερεύνηση πληροφοριών και θα έχει τη δυνατότητα να αξιολογεί κριτικά την εγκυρότητα και την αξιοπιστία των πηγών πληροφόρησης καθώς επίσης να αξιολογεί ευκολότερα το ψηφιακό περιεχόμενο ([Vuorikari et al., 2022](#)).

Η σημασία του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας

Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας βοηθά τους ανθρώπους να συμμετέχουν πληρέστερα και πιο ενεργά στον σύγχρονο κόσμο των μέσων ενημέρωσης, καθιστώντας τους πιο ενημερωμένους και ενεργούς πολίτες ([Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Ψηφιακών Μέσων, μ.δ.](#)). Ο γραμματισμός στα μέσα μπορεί επίσης να διασφαλίσει την αποτελεσματικότερη συμμετοχή των Ευρωπαίων πολιτών στο δημοκρατικό και πολιτιστικό γίγνεσθαι. ([CEDEFOP, 2009](#)).

Η δύναμη του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας και η ενθάρρυνση της κριτικής σκέψης αποτελούν **κρίσιμα εργαλεία για την καταπολέμηση της παραπληροφόρησης** ([Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Ψηφιακών Μέσων, n.d.](#)). Η διαρκής παιδεία στα μέσα επικοινωνίας θα μπορούσε να αυξήσει την ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με τις ψευδείς ειδήσεις, βελτιώνοντας έτσι την ικανότητα των ανθρώπων να περιηγούνται στο διαδίκτυο, να αξιολογούν κριτικά τις πληροφορίες που λαμβάνουν σε αυτό και να επικοινωνούν πιο υπεύθυνα μέσω των διαδικτυακών πλατφορμών ([Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Ψηφιακών Μέσων, μ.δ.](#)). Μια έρευνα που διεξήχθη από την Ipsos Mori ([2021](#)) κατέδειξε ότι μόνο το 9% των Ευρωπαίων είχε λάβει μέρος σε εκπαιδευτικά προγράμματα που αφορούσαν τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας και, πιο συγκεκριμένα, με τον τρόπο χρήσης των διαδικτυακών εργαλείων για τη διάκριση των έγκυρων και ψευδών πληροφοριών ([Archer, 2021](#)). Στην ίδια έρευνα, πάνω από το 58% των Ευρωπαίων δήλωσαν ότι ενδιαφέρονται να μάθουν περισσότερα για τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας και τα διαδικτυακά εργαλεία, ούτως ώστε να έχουν επίγνωση όταν έρχονται αντιμέτωποι με περιπτώσεις παραπληροφόρησης και ψευδών ειδήσεων και να τις αποφεύγουν ([Archer, 2021](#)).

Η επιτυχής εφαρμογή επιμορφωτικών προγραμμάτων όσον αφορά τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας ως εργαλείου για την αντιμετώπιση των ψευδών ειδήσεων δεν θα πρέπει να περιορίζεται μόνο στον απλό διαχωρισμό μεταξύ των έγκυρων και ψευδών πληροφοριών και της παραπληροφόρησης αλλά να επικεντρώνεται στην **ανάπτυξη μιας βαθιάς κατανόησης της διαχρονικότητας των ψευδών ειδήσεων στην ιστορία, των λόγων για τους οποίους οι άνθρωποι έπεφταν θύματα αυτών καθώς και των τρόπων αντιμετώπισής τους** ([Mason et al., 2018](#)). Τα κεφάλαια 2 και 3 του παρόντος οδηγού προσφέρουν πληροφορίες σχετικά με τα θέματα που θα μπορούσαν να αναλυθούν και να διερευνηθούν περαιτέρω στο πλαίσιο των επιμορφωτικών προγραμμάτων αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας.

Ωστόσο, η σημασία της αντιμετώπισης της παραπληροφόρησης δεν θα πρέπει να εξετάζεται μονοδιάστατα. Ο γραμματισμός στα μέσα θα πρέπει να αποτελεί επίσης χρήσιμο εργαλείο όσον αφορά την επιμόρφωση σε θέματα τεχνολογίας, παρέχοντας καλύτερη κατανόηση των ψηφιακών εργαλείων και των διαδικτυακών πλατφορμών ([Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Ψηφιακών Μέσων, μ.δ.](#)). Κατά συνέπεια, η παιδεία στα μέσα επικοινωνίας θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μια διαδικασία συνεχούς μάθησης όπου τα μέλη των δημοκρατικών κοινωνιών μπορούν να καλλιεργήσουν μια ποικιλία δεξιοτήτων, από την κριτική σκέψη και τις ήπιες δεξιότητες έως τις πιο προηγμένες τεχνικές δεξιότητες. Αυτό θα μπορούσε με τη σειρά του να ενισχύσει την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στα κοινά, στο δημοκρατικό γίνεσθαι και την αγορά εργασίας στις σύγχρονες κοινωνίες ([Wicks, 2021](#)).

ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

ΠΛΗΓΗΣΗ ΣΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΛΑΤΦΟΡΜΕΣ
ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ

1 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Γιατί οι περισσότεροι άνθρωποι χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης; Χρησιμοποιείται η συγκεκριμένη πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης για σκοπούς ενημέρωσης;

2 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΘΕΜΑΤΙΚΗΣ

Ποιο είναι το κύριο θέμα ενδιαφέροντος; Απευθύνονται οι πληροφορίες σε συγκεκριμένη ομάδα ατόμων; Έχει μια προσέγγιση που προωθεί την ποικιλομορφία;

3 ΑΠΟΦΥΓΗ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΠΑΡΕΜΒΟΛΩΝ

Προσπαθήστε να παραμείνετε αντικειμενικοί όταν διαβάζετε μια πληροφορία. Μήπως το περιεχόμενο παραπέμπει σε συγκεκριμένα συναισθήματα; Είναι αντικειμενικό σε γενικές γραμμές;

4 ΦΙΛΤΡΑΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

Μπορείτε να βρείτε τις ίδιες πληροφορίες σε άλλες πηγές; Έχει κατάλογο παραπομπών; Μελετάται το θέμα με βάση ακαδημαϊκή και επιστημονική προσέγγιση;

Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας στην ψηφιακή εποχή

Παρόλο που τα μέσα επικοινωνίας εξακολουθούν να αποτελούν την κύρια πηγή πληροφόρησης για πολλούς ευρωπαίους πολίτες, η αυξανόμενη χρήση του διαδικτύου, των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και των ψηφιακών προϊόντων μεταβάλλει ραγδαία την κατανάλωση των μέσων ενημέρωσης ([COM, 2017](#)). Σε έναν κόσμο όπου επικρατούν η τεχνολογία και τα διαδικτυακά μέσα ενημέρωσης, ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία, καθώς προσφέρει στους ανθρώπους τις απαραίτητες δεξιότητες, ώστε να περιηγούνται θωρακισμένοι στο σύγχρονο ειδησεογραφικό περιβάλλον του διαδικτύου και να αξιολογούν την αξιοπιστία των διαδικτυακών πηγών πληροφόρησης.

Η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ως νέοι χώροι διάδοσης ειδήσεων και πληροφοριών έχει οδηγήσει σε μια άλλη πρόκληση όσον αφορά την ανάλυσή τους. Αυτή η πρόκληση αφορά τον μη σαφή διαχωρισμό μεταξύ των γεγονότων και των απόψεων που σχηματίζονται γι' αυτά, επηρεάζοντας συνεπώς τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι κατανοούν και ερμηνεύουν τις πληροφορίες. Τα γεγονότα είναι οι πληροφορίες επί των οποίων οι άνθρωποι διαμορφώνουν τη γνώμη τους για διάφορα θέματα ([COM, 2017](#)). Από μόνα τους, τα γεγονότα δεν περιλαμβάνουν μια μορφή ερμηνείας πληροφοριών. Ωστόσο, η αυξανόμενη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ως τρόπου ανταλλαγής ειδήσεων έχει διαστρεβλώσει τα όρια μεταξύ των γεγονότων αυτών καθ'αυτών, της ερμηνείας τους και των απόψεων που σχηματίζονται επί αυτά και που μεταδίδονται συνεπώς ως ειδήσεις ([COM, 2017](#)). Ο ρόλος του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας στη σύγχρονη ψηφιακή κοινωνία θα ήταν να ενισχύσει την ικανότητα του μέσου αναγνώστη να διακρίνει μεταξύ των γεγονότων και απόψεων γι' αυτά κατά την ανάγνωση των ειδήσεων στο διαδίκτυο και, πιο συγκεκριμένα, στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Πώς επιτυγχάνεται ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας

Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας είναι μια δυναμική έννοια που εξελίσσεται συνεχώς και προσαρμόζεται στις συνεχιζόμενες αλλαγές στους τεχνολογικούς, κοινωνικούς, πολιτιστικούς και πολιτικούς παράγοντες της σύγχρονης κοινωνίας ([Συμβούλιο της Ευρώπης, 2020](#)). Το Συμβούλιο της Ευρώπης θέσπισε το 2018 μια σειρά κατευθυντήριων γραμμών με στόχο την ανάπτυξη των δεξιοτήτων γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών ([Συμβούλιο της Ευρώπης, 2018](#)):

Πώς να επιτύχετε τον Γραμματισμό στα Μέσα Ενημέρωσης

Κατευθυντήριες Γραμμές του Συμβουλίου της Ευρώπης, 2018:

- 1 Εφαρμογή μιας κατάλληλης νομοθεσίας σχετικά με τη διαφάνεια των πληροφοριών και την κοινοποίηση ειδήσεων.
- 2 Συντονισμένες προσπάθειες σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο για την προώθηση εκστρατειών ευαισθητοποίησης σχετικά με τον γραμματισμό στα μέσα ενημέρωσης.
- 3 Προσαρμογή του γραμματισμού στα μέσα ενημέρωσης στο πλαίσιο των εθνικών και ευρωπαϊκών σχολικών αναλυτικών προγραμμάτων.
- 4 Ενθάρρυνση των πλατφορμών μέσων ενημέρωσης να προωθήσουν τον γραμματισμό στα μέσα ενημέρωσης μέσω των πολιτικών και των δραστηριοτήτων τους.
- 5 Διασφάλιση ότι οι εθνικές αρχές διαθέτουν τους αναγκαίους πόρους για την προώθηση του γραμματισμού στα μέσα ενημέρωσης.

Σε ατομικό επίπεδο, ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας είναι μια βασική επικοινωνιακή δεξιότητα που επιτρέπει στους αναγνώστες να διερευνούν και να αξιολογούν την αξιοπιστία και την εγκυρότητα των πληροφοριών ([MasterClass, 2021](#)). Είτε ένα άτομο διαβάζει τις ειδήσεις από μια έντυπη εφημερίδα είτε μέσω της τηλεόρασης, του διαδικτύου ή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, η ανάπτυξη δεξιοτήτων γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας μπορεί να το βοηθήσει να κατανοήσει τα κίνητρα των συντακτών των ειδήσεων και να διακρίνει τα γεγονότα από τις απόψεις. Επιπλέον, ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας αναπτύσσει τις δεξιότητες

κριτικής σκέψης, ενθαρρύνοντας παράλληλα την υπεύθυνη αναμετάδοση της πληροφορίας ([MasterClass, 2021](#)).

Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας είναι μια συνεχής διαδικασία. Ωστόσο, υπάρχουν μερικές καθοδηγητικές ερωτήσεις που θα μπορούσε να έχει υπόψη του ένας αναγνώστης, όταν θέλει να αποκτήσει πρόσβαση σε πληροφορίες και να τις αξιολογήσει ([MasterClass, 2021](#)):

Στο πλαίσιο της αυξανόμενης χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας μπορεί να βοηθήσει τα άτομα να αναγνωρίζουν πότε βρίσκονται αντιμέτωποι με ψευδείς ειδήσεις για να τις αποφεύγουν. Η κύρια πρόκληση σε αυτή τη διαδικασία δεν είναι απλά να είμαστε σε θέση να διακρίνουμε τις έγκυρες από τις ψευδείς πληροφορίες, αλλά μάλλον να εντοπίζουμε και να διερευνούμε το ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο τοποθετούνται, προκειμένου να είμαστε σε θέση να διαπιστώνουμε εάν αυτές θα μπορούσαν να είναι μέρος μιας ευρύτερης εκστρατείας παραπληροφόρησης ([Gostein & Grossman, 2021](#)). Τα κύρια βήματα που θα μπορούσε να ακολουθήσει ένα άτομο κατά την περιήγησή του στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι ([Gostein & Grossman, 2021](#)):

1 Προσδιορίστε το κύριο πεδίο εφαρμογής και τον τρόπο λειτουργίας κάθε πλατφόρμας κοινωνικής δικτύωσης.

2 Προσδιορίστε τις βασικές θεματικές που ενδιαφέρουν τον χρήστη/αναγνώστη.

3 Αποφύγετε να αφήνετε τα συναισθήματα να παρεμβαίνουν στον τρόπο με τον οποίο ο αναγνώστης ερμηνεύει τις πληροφορίες.

4 Φιλτράρετε κάθε πηγή πληροφοριών και προσπαθήστε να εντοπίσετε ποιες πηγές είναι αξιόπιστες.

Παράδειγμα: Ένα πρακτικό εργαλείο για την προώθηση του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας

Αυτός ο οδηγός έχει εντοπίσει πολλές καινοτόμες μεθοδολογίες, ψηφιακά εργαλεία και διαδικτυακά παιχνίδια που ενισχύουν τις δεξιότητες στην κριτική σκέψη, την επίλυση προβλημάτων και του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας των χρηστών. Περισσότερες

πληροφορίες σχετικά με αυτά τα εργαλεία μπορείτε να βρείτε στα Κεφάλαια 5 και 6 του παρόντος οδηγού.

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το πώς μπορείτε να αναπτύξετε τις δεξιότητές σας όσον αφορά τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει δημιουργήσει μια Εργαλειοθήκη, την οποία μπορείτε να βρείτε, κάνοντας κλικ [εδώ](#).

Μια άλλη χρήσιμη Εργαλειοθήκη αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας και τον πληροφορικό γραμματισμό έχει αναπτυχθεί από την Deutsche Welle (DW), την οποία μπορείτε να το κατεβάσετε, κάνοντας κλικ [εδώ](#).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΒΕΛΤΙΣΤΕΣ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

Πώς να εντοπίζετε τις βέλτιστες πρακτικές για την πρόληψη της διάδοσης ψευδών ειδήσεων και θεωριών συνωμοσίας

Όπως αναφέρθηκε ήδη στα προηγούμενα κεφάλαια, ο εντοπισμός και η αναγνώριση των ψευδών ειδήσεων και θεωριών συνωμοσίας είναι μια δύσκολη διαδικασία. Υπάρχουν, ωστόσο, διάφορα εργαλεία και οδηγοί για τον εντοπισμό και την αναγνώριση των ψευδών ειδήσεων. Για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα Ηνωμένα Έθνη είναι μερικοί από τους βασικούς δημοκρατικούς θεσμούς που έχουν δημιουργήσει οδηγούς για τον εντοπισμό των ψευδών ειδήσεων και των θεωριών συνωμοσίας.

Πιο κάτω θα βρείτε μόνο λίγα παραδείγματα:

1. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, «Πώς να εντοπίζετε τις ψευδείς ειδήσεις», (2019): Για πρόσβαση στο εργαλείο, κάντε κλικ [εδώ](#).
2. UNESCO, «Δημοσιογραφία, ψευδείς ειδήσεις και παραπληροφόρηση – Εγχειρίδιο Δημοσιογραφικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης», (2018): Για πρόσβαση στο εγχειρίδιο, κάντε κλικ [εδώ](#).
3. UNICEF, Countering Online Misinformation resource pack», (2020): Για πρόσβαση στον οδηγό, κάντε κλικ [εδώ](#).
4. Συμβούλιο της Ευρώπης, «Antirumours Handbook», (2018): Για πρόσβαση στο εγχειρίδιο, κάντε κλικ [εδώ](#).

Καινοτόμες μεθοδολογίες για την πρόληψη των φημολογιών

Εκτός από τους πολλαπλούς οδηγούς, τα εγχειρίδια και τα ερευνητικά έγγραφα σχετικά με τον εντοπισμό, την πρόληψη και την αντιμετώπιση της εξάπλωσης φημολογιών, ψευδών ειδήσεων και θεωριών συνωμοσίας, υπάρχουν διάφορα καινοτόμα ψηφιακά εργαλεία και πρακτικές για τον εντοπισμό και την ανίχνευση των ψευδών ειδήσεων.

Μερικά παραδείγματα καινοτόμων μεθοδολογιών για την πρόληψη των φημολογιών περιλαμβάνουν:

1. Το Bot Sentinel είναι μια διαδικτυακή πλατφόρμα που αξιολογεί κατά πόσον αξιόπιστοι είναι οι λογαριασμοί στο Twitter. Για πρόσβαση στην πλατφόρμα, κάντε κλικ [εδώ](#).
2. Checkology: ένα μέρος του News Literacy Project που προσφέρει ένα πρόγραμμα σπουδών για τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας για φοιτητές, εκπαιδευτικούς και ενδιαφερομένους στον εντοπισμό και την αντιμετώπιση των θεωριών συνωμοσίας.
Αποκτήστε πρόσβαση στο υλικό κάνοντας κλικ [εδώ](#).
3. Το Google Fact Check Tools είναι ένα διαδικτυακό εργαλείο που αξιολογεί πληροφορίες βάσει προηγούμενων σχολίων και κριτικών. Αποκτήστε πρόσβαση στο εργαλείο κάνοντας κλικ [εδώ](#).

Η RAND, ένας ερευνητικός οργανισμός που επικεντρώνεται στις προκλήσεις της δημόσιας πολιτικής, έχει αναπτύξει μια λίστα με περισσότερα από 80 ψηφιακά εργαλεία για τον εντοπισμό και την πρόληψη της διάδοσης ψευδών ειδήσεων. Η λίστα με τα εργαλεία είναι προσβάσιμη [εδώ](#).

Βέλτιστες πρακτικές:

Ο Οδηγός του Anti-rumour έχει συλλέξει μερικά παραδείγματα από τις πιο καινοτόμες πρακτικές στον εντοπισμό και την αναγνώριση των ψευδών ειδήσεων και των θεωριών συνωμοσίας καθώς και των εκστρατειών ευαισθητοποίησης σε σχέση με αυτές, στη Γερμανία, την Ισπανία, την Ελλάδα και την Κύπρο.

Χώρες DACH (Γερμανία, Αυστρία και Ελβετία)

Dpa Faktencheck: Μια ανεξάρτητη ειδησεογραφική πλατφόρμα που προσφέρει αντικειμενικές πληροφορίες σχετικά με τις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις στον κόσμο, με στόχο

τον περιορισμό στη διάδοση ψευδών και μη έγκυρων πληροφοριών. Η πλατφόρμα είναι προσβάσιμη [εδώ](#).

Correctiv: Διαδικτυακή πλατφόρμα που στοχεύει στην αντιμετώπιση των ψευδών ειδήσεων και της παραπληροφόρησης, παρέχοντας αντ' αυτού αξιόπιστες και έγκυρες πληροφορίες. Η πλατφόρμα είναι προσβάσιμη [εδώ](#).

Mimikama: Μια διαδικτυακή πλατφόρμα στην Αυστρία που απομυθοποιεί τις απάτες (hoax) και τις ψευδείς ειδήσεις διάφορων ειδησεογραφικών πλατφορμών και μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Χρησιμοποιείται ευρέως και στη Γερμανία. Η πλατφόρμα είναι προσβάσιμη [εδώ](#).

Ισπανία

Anti-rumour selfie: Το Anti-rumour selfie είναι μια εκστρατεία που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της ισπανικής δράσης «Stop Rumours», η οποία στοχεύει στην ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με τις αρνητικές συνέπειες των φημολογιών, των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων που εξαπλώνονται στις πλατφόρμες κοινωνικών μέσων. Η εκστρατεία ζήτησε από πολίτες να τραβήξουν μια φωτογραφία selfie και να την στείλουν στους διοργανωτές της εκστρατείας, συνοδευόμενη από ένα σύντομο κείμενο σχετικά με τις φημολογίες, τις αντιλήψεις και τους αστικούς μύθους γύρω από τους μετανάστες και τις μειονοτικές ομάδες. Οι φωτογραφίες και τα κείμενα αναρτήθηκαν αργότερα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, στο πλαίσιο της εκστρατείας για την αντιμετώπιση των αρνητικών στερεοτύπων, του ρατσισμού και της ξеноφοβίας.

Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την εκστρατεία, μπορείτε να βρείτε στη σελίδα της δράσης «Stop Rumours» στο Facebook, κάνοντας κλικ [εδώ](#).

Ελλάδα

Ellinika Hoaxes: Ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός που στοχεύει στον εντοπισμό των ψευδών ειδήσεων που μεταδίδονται στα ελληνικά ειδησεογραφικά κανάλια. Είναι μέλος του International Fact-Checking Network και οι υπηρεσίες του υποβάλλονται σε ετήσια διαδικασία ελέγχου, ώστε να διασφαλίζεται ότι η ουδέτερη και αντικειμενική διασταύρωση των γεγονότων.

Ιστοσελίδα του Ellinika Hoaxes: <https://www.ellinikahoaxes.gr/>.

Κύπρος

Fact Check Cyprus: Μια ομάδα επιστημόνων από διάφορους τομείς, συμπεριλαμβανομένης της Φιλοσοφίας, της Ψυχολογίας, της Κοινωνιολογίας, της Φυσικής και της Ιατρικής, η οποία ελέγχει την αξιοπιστία της ειδησεογραφικής αρθρογραφίας που δημοσιεύεται από διάφορα ειδησεογραφικά πρακτορεία στην Κύπρο.

Ιστοσελίδα του Fact Check Cyprus: <https://factcheckcyprus.org/>.

SuperYOUTH: Ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα που θα υλοποιηθεί στην Κύπρο, την Ιταλία, την Ελλάδα και τη Ρουμανία, με στόχο την ανάπτυξη ενός εκπαιδευτικού προγράμματος για τους εργαζόμενους στον τομέα της νεολαίας, με στόχο την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης και των ψευδών ειδήσεων.

Ιστοσελίδα του SuperYOUTH: <https://superyouth.eu/>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΒΑΣΙΣΜΕΝΗΣ ΣΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ

Ο ορισμός της παιχνιδοποιημένης μάθησης

Οι Qian και Clark ορίζουν την παιχνιδοποιημένη μάθηση ως **τη μάθηση που βασίζεται στη χρήση παιχνιδιών, με στόχο την ενίσχυση της μαθησιακής εμπειρίας των μαθητών. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της συμμετοχής τους σε προκλήσεις επίλυσης προβλημάτων**, που τους χαρίζουν μια αίσθηση επιτυχίας (Qian and Clark, 2016). Η παιχνιδοποιημένη μάθηση μπορεί να αποτελέσει μια καινοτόμο εκπαιδευτική προσέγγιση όσον αφορά τον στόχο για την ενίσχυση της θωράκισης των πολιτών έναντι των ψευδών ειδήσεων (Buca, 2022). Στις σύγχρονες κοινωνίες, ο μαθητόκοσμος και οι νέοι ευρύτερα είναι οι πιο ενεργοί χρήστες του διαδικτύου και, ως εκ τούτου, είναι πιο ευάλωτοι στην παραπληροφόρηση και την προπαγάνδα, καθώς χρησιμοποιούν τις πλατφόρμες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ως την κύρια πηγή πληροφοριών και γνώσης (Buca, 2022). Οι παιχνιδοποιημένες προσεγγίσεις για την αντιμετώπιση των ψευδών ειδήσεων και της παραπληροφόρησης αποσκοπούν στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας των χρηστών έναντι των ψευδών ειδήσεων, βοηθώντας τους να αναλύουν κριτικά τους τίτλους των ειδήσεων και να αξιολογούν την αξιοπιστία του περιεχομένου των ειδησεογραφικών άρθρων (Clever et al., 2020).

Τα κύρια βήματα στην αξιοποίηση της μάθησης βασισμένης στο παιχνίδι

Υπάρχουν πολλοί τρόποι εφαρμογής της παιχνιδοποιημένης μάθησης στο πλαίσιο της εκπαίδευσης των νέων για την αναγνώριση και την αντιμετώπιση των ψευδών ειδήσεων. Ο [Faber \(2016\)](#) έχει κοινοποιήσει μερικά βασικά βήματα όσον αφορά την εφαρμογή της παιχνιδοποιημένης μάθησης, με στόχο την θωράκιση των ατόμων από τις ψευδείς ειδήσεις:

- **Καθιέρωση ενός στοιχείου κοινής εμπειρίας:** οι παίκτες/χρήστες θα πρέπει να έχουν κοινή αντίληψη του τι αναμένεται από αυτούς και να έχουν την ελευθερία να παίξουν και να εξερευνήσουν το παιχνίδι μόνοι τους. Σε ένα μαθησιακό περιβάλλον, οι συμμετέχοντες θα πρέπει να έχουν ένα χώρο όπου θα μοιράζονται την εμπειρία τους από το παιχνίδι και να διερευνούν πώς αυτή συνέβαλε στην ικανότητά τους να αναγνωρίζουν πότε βρίσκονται αντιμέτωποι με ψευδείς ειδήσεις και παραπληροφόρηση.
- **Καμία παρέμβαση κατά τη διάρκεια του «χρόνου του παιχνιδιού»:** οι συμμετέχοντες θα πρέπει να έχουν αρκετό χρόνο στη διάθεσή τους ώστε να εξερευνήσουν το παιχνίδι μόνοι τους, να βρουν τρόπους επίλυσης των ενδεχόμενων προκλήσεων και να καταλήξουν στα δικά τους συμπεράσματα.
- **Επισημάνετε ότι το παιχνίδι είναι μόνο ένα από τα εργαλεία** που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αναγνώριση και την αντιμετώπιση των ψευδών ειδήσεων. Είναι σημαντικό να εφαρμόζονται προσεγγίσεις που βασίζονται στην παιχνιδοποιημένη μάθηση ως τρόπος αύξησης του ενδιαφέροντος των νέων για τον εντοπισμό και την αναγνώριση των ψευδών ειδήσεων, αλλά θα πρέπει επίσης να είναι σε θέση να καλλιεργούν και να εφαρμόζουν τις δεξιότητές τους όσον αφορά τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας εκτός του περιβάλλοντος του παιχνιδιού.

Τα οφέλη και οι προκλήσεις της παιχνιδοποιημένης μάθησης

Οι μεθοδολογίες της παιχνιδοποιημένης μάθησης έχουν πολλά παιδαγωγικά οφέλη, καθώς μπορούν να διατηρήσουν υψηλά το ενδιαφέρον και τη συμμετοχή των μαθητών σε ποικίλα θέματα. Επιπλέον, τα παιχνίδια μπορούν να προσφέρουν μια απλούστερη κατανόηση των κατά τα άλλα περίπλοκων θεμάτων και δώσουν τη δυνατότητα στους παίκτες/χρήστες να βιώσουν συγκεκριμένες καταστάσεις μόνοι τους ([Πανεπιστήμιο του Τορόντο, 2022](#)). Έρευνα που διεξήχθη

από το Πανεπιστήμιο του Τορόντο ([2022](#)), απέδειξε ότι μέσω της χρήσης παιχνιδιών οι χρήστες αποκτούν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση για τις δεξιότητες και τις ικανότητές τους και ότι αναγνωρίζουν τη σημασία για την περεταίρω ανάπτυξή τους. Επιπλέον, η παιχνιδοποιημένη μάθηση αυξάνει το ενδιαφέρον και τα κίνητρα των μαθητών να ασχοληθούν περαιτέρω με ένα συγκεκριμένο θέμα. Ειδικότερα, η παιχνιδοποιημένη μάθηση μπορεί να ενισχύσει την ικανότητα των νέων να αναγνωρίζουν και να αντιμετωπίζουν καταστάσεις όπου βρίσκονται αντιμέτωποι με ψευδείς ειδήσεις και παραπληροφόρηση, συμβάλλοντας στην προώθηση της κριτικής σκέψης και των δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων. Στην περίπτωση της αναγνώρισης ψευδών ειδήσεων, για παράδειγμα, η χρήση παιχνιδιών θα μπορούσε να βοηθήσει τους νέους να ενισχύσουν την κριτική τους σκέψη και να μάθουν πώς να αξιολογούν την αξιοπιστία των πληροφοριών που διαβάζουν, έτσι ώστε να αναγνωρίζουν πότε βρίσκονται ενδεχομένως αντιμέτωποι με περιπτώσεις ψευδών ειδήσεων και θεωριών συνωμοσίας.

Η ίδια έρευνα αναφέρει επίσης ορισμένες από τις προκλήσεις στην εφαρμογή προσεγγίσεων παιχνιδοποιημένης μάθησης για νέους. Μία από τις κύριες προκλήσεις σχετίζεται με τη συνάφεια μεταξύ του παιχνιδιού και του εκπαιδευτικού προγράμματος σπουδών. Αυτό είναι πιο εμφανές στην περίπτωση της εφαρμογής της παιχνιδοποιημένης μάθησης στα σχολεία, οπότε τα παιχνίδια θα πρέπει να ευθυγραμμίζονται με το εθνικό πλαίσιο κάθε χώρας. Ωστόσο, η χρήση παιχνιδιών στο πλαίσιο της διδασκαλίας των νέων για την αναγνώριση των ψευδών ειδήσεων, θα μπορούσε να διευκολύνει τη μαθησιακή διαδικασία. Επίσης, τα παιχνίδια στο πλαίσιο της αναγνώρισης των ψευδών ειδήσεων μπορεί να μην συνάδουν με τις διαφορετικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει καθεμιά χώρα ξεχωριστά. Για παράδειγμα, ορισμένες ιστορίες παιχνιδιών ενδέχεται να ισχύουν μόνο για συγκεκριμένες χώρες. Παρ' όλα αυτά, τα παιχνίδια που αποσκοπούν στην καλλιέργεια της ικανότητας του παίκτη να διερευνά και να αξιολογεί κριτικά τις πληροφορίες, θα μπορούσαν να τον βοηθήσουν κάθε φορά που βρίσκεται αντιμέτωπος με περιπτώσεις παραπληροφόρησης σε διάφορα θέματα.

Παράδειγμα:

Ο οδηγός του Anti-Rumour έχει συγκεντρώσει μερικά από τα καλύτερα παραδείγματα προσεγγίσεων παιχνιδοποιημένης μάθησης για την αναγνώριση και την αντιμετώπιση των ψευδών ειδήσεων, τα οποία θα μπορούσαν να βοηθήσουν τους νέους να ενισχύσουν την

ανθεκτικότητά τους έναντι των ψευδών ειδήσεων και της παραπληροφόρησης. Μερικά παραδείγματα παιχνιδιών που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σε διάφορες χώρες περιλαμβάνουν:

1. Το **Bad News** είναι ένα online εργαλείο/παιχνίδι που έχει ως στόχο να βοηθήσει τον χρήστη να κατανοήσει τις τεχνικές πίσω από την παραπληροφόρηση. Για να μεταβείτε στο παιχνίδι, κάντε κλικ [εδώ](#). Οι χρήστες μπορούν να παίξουν το παιχνίδι σε διάφορες γλώσσες, συμπεριλαμβανομένων των αγγλικών, γερμανικών και ελληνικών.
2. Το **CoronaChampion** είναι ένα online παιχνίδι που αναπτύχθηκε από το UNDP, για να διαδώσει την ευαισθητοποίηση σχετικά με τον Covid-19 και να αποτρέψει την εξάπλωση της παραπληροφόρησης και των ψευδών ειδήσεων σχετικά με το ξέσπασμα της παγκόσμιας πανδημίας. Για να μεταβείτε στο παιχνίδι, κάντε κλικ [εδώ](#). Οι χρήστες μπορούν να παίξουν το παιχνίδι στα αγγλικά.
3. Το **Go Viral** είναι ένα άλλο online παιχνίδι που στοχεύει στην προστασία των χρηστών από την παραπληροφόρηση σχετικά με τον Covid-19. Για να μεταβείτε στο παιχνίδι, κάντε κλικ [εδώ](#). Το παιχνίδι είναι διαθέσιμο σε διάφορες γλώσσες, συμπεριλαμβανομένων των αγγλικών, γερμανικών και ισπανικών.

Χώρες DACH (Γερμανία, Αυστρία και Ελβετία)

Escape Fake: πρόκειται για ένα διαδραστικό παιχνίδι επαυξημένης πραγματικότητας, που αναπτύχθηκε από το αυστριακό στούντιο Polycular, με στόχο την ευαισθητοποίηση σχετικά με τις ψευδείς ειδήσεις και τη βελτίωση των δεξιοτήτων των νέων στην αναγνώρισή τους. Το παιχνίδι είναι προσβάσιμο [εδώ](#). Μπορεί να παιχτεί τόσο στα γερμανικά όσο και στα αγγλικά.

«Vorsicht! Giftstoffe im Handy» (Κίνδυνος - Τοξίνες στο smartphone κινητό σας): πρόκειται για μια εφαρμογή που αναπτύχθηκε από την Κρατική Υπηρεσία Αγωγής του Πολίτη της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας, η οποία επιτρέπει στους νέους να εξασκηθούν στην αναγνώριση ψευδών ειδήσεων και θεωριών συνωμοσίας. Οι παίκτες του διαδικτυακού παιχνιδιού αναλαμβάνουν τον ρόλο ενός ατόμου που κάνει πρακτική άσκηση στο τμήμα σύνταξης μιας φανταστικής διαδικτυακής εφημερίδας. Κατά την ανασκόπηση του περιεχομένου των ειδήσεων έρχονται σε επαφή με διάφορες πληροφορίες. Το παιχνίδι είναι προσβάσιμο [εδώ](#).

Ισπανία

Hoax Factory: πρόκειται για ένα online παιχνίδι που αναπτύχθηκε από την Maldita, μια μη κερδοσκοπική οργάνωση που διεξάγει διασταύρωση γεγονότων για ειδησεογραφικό περιεχόμενο, σε συνεργασία με την Oxfam Intermón. Το παιχνίδι έχει ως στόχο να βοηθήσει τους παίκτες να αναγνωρίζουν τις ψευδείς ειδήσεις και να κατανοούν πώς να τις αντιμετωπίζουν. Το παιχνίδι είναι προσβάσιμο [εδώ](#). Μπορεί να παιχτεί τόσο στα ισπανικά όσο και στα αγγλικά.

Eraser: πρόκειται για ένα online παιχνίδι, συνοδευόμενο από έναν εκπαιδευτικό οδηγό, που έχει ως στόχο την ανάπτυξη της ανθεκτικότητας έναντι των ψευδών ειδήσεων και της παραπληροφόρησης. Οι παίκτες ταξιδεύουν στο παρελθόν όπου καλούνται να ανιχνεύσουν ψέματα και ψευδείς πληροφορίες και να προσπαθήσουν να αλλάξουν το μέλλον εξαλείφοντας τη διάδοση ψευδών ειδήσεων. Το παιχνίδι είναι προσβάσιμο [εδώ](#).

Ελλάδα

Mathe: πρόκειται για ένα σοβαρό παιχνίδι που εκπαιδεύει τους παίκτες στο πώς να διακρίνουν τις ψευδείς ειδήσεις και τη ρητορική μίσους. Οι παίκτες καλούνται να διαβάσουν κείμενα ειδήσεων (με ψευδείς ή έγκυρες πληροφορίες) και να διακρίνουν αν αυτές είναι ψευδείς ή έγκυρες. Το παιχνίδι είναι προσβάσιμο [εδώ](#).

Hatebusters: πρόκειται για μια εφαρμογή που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια ενός προγράμματος Erasmus KA2, με επίκεντρο την πρόληψη της ρητορικής μίσους και του εκφοβισμού στον κυβερνοχώρο. Οι παίκτες εισάγονται σε μια σειρά περιπτώσιολογικών μελετών σχετικά με τη ρητορική μίσους και τον εκφοβισμό και πρέπει να επιλέξουν μεταξύ τριών πιθανών απαντήσεων. Όταν επιλέγουν μια απάντηση, λαμβάνουν άμεση ανατροφοδότηση από το παιχνίδι σχετικά με το αν η απάντηση είναι σωστή ή λανθασμένη μαζί με αιτιολόγηση. Με την ολοκλήρωση του παιχνιδιού, οι παίκτες λαμβάνουν αξιολόγηση για το πόσο καλά μπορούν να χειριστούν τέτοιες καταστάσεις. Για να μεταβείτε στο παιχνίδι, κάντε κλικ [εδώ](#).

Κύπρος

Fact Finders: πρόκειται για ένα online παιχνίδι που αναπτύχθηκε με στόχο να εκπαιδεύσει τους νέους να μάθουν πώς να διεξάγουν έρευνα για να βρίσκουν αξιόπιστες πληροφορίες και να συντάσσουν αντικειμενικά άρθρα ειδήσεων. Οι παίκτες λαμβάνουν πληροφορίες από διάφορες

πηγές σχετικά με ορισμένα ιστορικά γεγονότα και πρέπει να προσδιορίσουν εάν οι πληροφορίες είναι αντικειμενικές ή αν περιλαμβάνουν προκαταλήψεις. Το παιχνίδι είναι προσβάσιμο [εδώ](#).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΤΗΣ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗΣ:

Σε μια ψηφιοποιημένη εποχή, τα κρούσματα παραπληροφόρησης αυξάνονται συνεχώς. Η πρόσφατη άνοδος της χρήσης Τεχνητής Νοημοσύνης (αγγ. Artificial Intelligence – AI) έχει ενισχύσει το πρόβλημα αυτό, καθώς τώρα είναι ευκολότερο να χειριστεί κανείς υφιστάμενα ρεαλιστικά κείμενα ή βίντεο, ή ακόμη και να δημιουργήσει νέα. Όταν χρησιμοποιούνται τεχνικές της Τεχνητής Νοημοσύνης για τη δημιουργία ψεύτικου περιεχομένου, το προϊόν που προκύπτει ονομάζεται “deepfake” ([Bontridder και Poulet, 2021](#)). Τα “deepfakes” που κυκλοφορούν στα μέσα ενημέρωσης, ειδικά όταν χρησιμοποιούνται κακόβουλα, μπορούν να έχουν τεράστιο αρνητικό κοινωνικό αντίκτυπο. Δυστυχώς, χρησιμοποιούνται συχνά με σκοπό να παραπλανήσουν το κοινό και να προκαλέσουν δυσφορία. Βοηθούν στη διάδοση ψευδών ειδήσεων και αλλοιώνουν την αντίληψη των ανθρώπων για την πραγματικότητα, ενώ παράλληλα υπονομεύουν την αξιοπιστία των έγκυρων πληροφοριών.

Σύμφωνα με τον ορισμό του Αγγλικού Λεξικού της Οξφόρδης, ο όρος “deepfake” αναφέρεται σε «οποιοδήποτε από τα διάφορα μέσα, ειδικά ένα βίντεο, που έχει υποστεί ψηφιακή επεξεργασία για να αντικαταστήσει την ομοιότητα ενός ατόμου πειστικά με εκείνη ενός άλλου, και που συχνά χρησιμοποιείται κακόβουλα προκειμένου να παρουσιάσει κάποιον να κάνει κάτι που στην πραγματικότητα δεν

έκανε». ([OED, 2023](#)). Το “deepfake” περιεχόμενο έχει συνήθως κακόβουλο σκοπό και περιλαμβάνει κυρίως βίντεο, εικόνες, ήχο και άλλα μέσα τα οποία έχουν τροποποιηθεί ψηφιακά για να παρουσιάσουν, με τρόπο πειστικό, κάτι που στην πραγματικότητα δεν συνέβη. Τα “deepfakes” δημιουργούνται από δύο αλγόριθμους Τεχνητής Νοημοσύνης που λειτουργούν εντός ενός GAN (Generative Adversarial Network). Το GAN είναι ένας τρόπος δημιουργίας νέων δεδομένων από ήδη υπάρχοντα σύνολα δεδομένων. Αυτό σημαίνει ότι το GAN μπορεί να αναλύσει φωτογραφίες ενός συγκεκριμένου ατόμου και στη συνέχεια να δημιουργήσει μια νέα φωτογραφία, πολύ παρόμοια με την αρχική εικόνα η οποία έχει αναλυθεί, αλλά όχι ένα ακριβές αντίγραφο της. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αλλαγή τύπων περιεχομένου, όπως εικόνες και βίντεο. Ο όρος “deepfake” χρησιμοποιείται κυρίως για περιεχόμενο ήχου και βίντεο ([Bontridder και Pouillet, 2021](#)).

Μια αποτελεσματική τεχνική για τη διάδοση ψευδών ειδήσεων μέσω της τεχνητής νοημοσύνης είναι η τεχνική της «**μικρο-στόχευσης**» (αγγ. “**micro-targeting**”) ([Bontridder και Pouillet, 2021](#). Σύμφωνα με τον ορισμό που δόθηκε από την TechTarget, η μικρο-στόχευση (που ονομάζεται επίσης “micro-niche targeting”), «πρόκειται για μια στρατηγική μάρκετινγκ που χρησιμοποιεί δεδομένα από τους καταναλωτές και δημογραφικά στοιχεία για να προσδιορίσει τα ενδιαφέροντα και τις προτιμήσεις συγκεκριμένων ατόμων ή μικρών ομάδων του πληθυσμού με σκοπό την αποστολή στοχευμένων διαφημίσεων που ευθυγραμμίζονται με τα ενδιαφέροντά τους». Αυτή η μέθοδος μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα αποτελεσματική όταν πρόκειται για την παράδοση του μηνύματος στο κανάλι/ στυλ επικοινωνίας του κοινού-στόχου και μπορεί να φαίνεται ότι είναι μια οργανική σύσταση που ενδιαφέρει το κοινό-στόχο ([TechTarget, 2023](#)). Η τεχνική της μικροστόχευσης είναι μια υπερβολικά αποτελεσματική τεχνική διαφήμισης που μπορεί να επηρεάσει τον τρόπο σκέψης και δράσης των ατόμων. Έχει αποδειχθεί ότι είναι ένα ισχυρό εργαλείο, καθώς αναπτύσσει ψυχολογικό προφίλ σε ατομικό επίπεδο και μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για την εξασφάλιση πολιτικού όφελους, καθώς έχει γίνει πολύ δημοφιλές για τη διαφήμιση πολιτικών εκστρατειών. Αυτό επιτυγχάνεται με τη δημιουργία μιας βάσης δεδομένων για κάθε ψηφοφόρο σε οποιαδήποτε πολιτεία και στη συνέχεια με τη δημιουργία ενός εξατομικευμένου προφίλ για κάθεναν από αυτούς. Ως αποτέλεσμα, χρησιμοποιείται για να βρεθεί ο καλύτερος τρόπος επικοινωνίας με έναν συγκεκριμένο μεμονωμένο ψηφοφόρο και το είδος του

μηνύματος που θα εμφανιστεί σε αυτόν ([TechTarget, 2023](#)). Η «μικρο-στόχευση» έχει επικριθεί τα τελευταία χρόνια, καθώς ομάδες προστασίας των καταναλωτών και άλλες ομάδες έθεσαν το ζήτημα αυτής της συλλογής δεδομένων, θίγοντας παράλληλα πώς πιθανόν να χρησιμοποιηθούν στη συνέχεια. Για παράδειγμα, το σκάνδαλο της Cambridge Analytica «άνοιξε τα μάτια» πολλών καταναλωτών καθώς και του κοινού ευρύτερα σχετικά με τον τρόπο συλλογής και χρήσης των δεδομένων μας. Η Cambridge Analytica ανέπτυξε αυτή τη συγκεκριμένη τεχνική μικροστόχευσης κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας των προεδρικών εκλογών στις ΗΠΑ το 2016, καθώς και άλλων πολιτικών εκστρατειών, συμπεριλαμβανομένης της εκστρατείας Brexit. Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε κατά τρόπο ώστε να μην υπάρχει σαφής δήλωση αποποίησης ευθύνης ότι τα δεδομένα θα χρησιμοποιηθούν για σκοπούς διαφήμισης ([TechTarget, 2023](#)).

Μια άλλη μέθοδος παρακολούθησης είναι η τεχνική της **Αναγνώρισης του «δακτυλικού» αποτυπώματος (χρήστη) στα προγράμματα περιήγησης (αγγ. "Browsing fingerprinting")** ([Bontridder και Pouillet, 2021](#)). Η τεχνική της αναγνώρισης του «δακτυλικού» αποτυπώματος χρήστη στα προγράμματα περιήγησης είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει «την πράξη της διακριτικής συλλογής δεδομένων λογισμικού και ρυθμίσεων συσκευής μέσω του προγράμματος περιήγησης ενός χρήστη του Διαδικτύου όταν αυτός είναι συνδεδεμένος». Αυτός ο συνδυασμός ρυθμίσεων χρησιμοποιείται στη συνέχεια για τη δημιουργία μιας μοναδικής ταυτότητας – ή «δακτυλικού αποτυπώματος» - για το άτομο αυτό. Μερικές φορές αναφέρεται επίσης στην αγγλική ως "device fingerprinting" ή απλώς "fingerprinting" ([Smartframe, 2022](#)).

Αυτές οι μέθοδοι παρακολούθησης χρησιμοποιούνται για την παρουσίαση συγκεκριμένου περιεχομένου σε κάθε χρήστη. Αυτό το μοντέλο, το οποίο βασίζεται στην «οικονομία της προσοχής» (αγγ. "the economics of attention"), σημαίνει ότι όταν ένας χρήστης ξοδεύει πολύ χρόνο σε μια πλατφόρμα σημαίνει περισσότερο οικονομικό κέρδος, για παράδειγμα για διαφημιστικές εταιρείες ([Bontridder και Pouillet, 2021](#)). Στο πλαίσιο αυτό, ο/η διαφημιζόμενος/η συνήθως ορίζει τις παραμέτρους στόχευσης (όπως δημογραφικά στοιχεία και εικαζόμενα ενδιαφέροντα), αλλά τα αλγοριθμικά συστήματα της πλατφόρμας επιλέγουν τα συγκεκριμένα άτομα που θα δουν τη διαφήμιση και καθορίζουν την τοποθέτησή της στην πλατφόρμα

(Bontridder και Poulet, 2021). Οι αλγόριθμοι παρακολουθούν τα ίχνη των χρηστών στο διαδίκτυο, με στόχο να προτείνουν πιο σχετικό και παρόμοιο περιεχόμενο με το οποίο πιθανότατα θα αλληλεπιδράσει ένας χρήστης. Όπως περιγράφεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οι αλγόριθμοι «επηρεάζουν τα αποτελέσματα που αναζητούν ενεργά οι χρήστες (ευρεσιμότητα) και το περιεχόμενο των μέσων ενημέρωσης στο οποίο εκτίθενται παθητικά οι χρήστες (δυνατότητα ανακάλυψης)» ([Council of the European Union, 2020, para 21](#)).

Μια άλλη τεχνική παραπληροφόρησης που σχετίζεται με την τεχνητή νοημοσύνη είναι η ανάπτυξη «κοινωνικών bots» (αγγ. “social bots”) τα οποία διαδίδουν αποτελεσματικά ψευδείς πληροφορίες σε διαδικτυακές πλατφόρμες. Αυτά τα bots λογισμικού έχουν σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να μιμηθούν τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονται οι άνθρωποι στο διαδίκτυο και είναι είτε πλήρως αυτοματοποιημένοι είτε ημιαυτοματοποιημένοι λογαριασμοί χρηστών στο διαδίκτυο. Ορισμένα bots στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) παρέχουν χρήσιμες υπηρεσίες, όπως μετεωρολογικές ενημερώσεις ή ενημερώσεις όσον αφορά αθλητικά αποτελέσματα. Οι άνθρωποι που αλληλεπιδρούν με αυτό το είδος bots στα ΜΚΔ γνωρίζουν ότι πρόκειται για bots. Από την άλλη πλευρά, όμως, υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός bots στα ΜΚΔ τα οποία μιμούνται την ανθρώπινη συμπεριφορά και τρόπο επικοινωνίας και διαδίδουν κακόβουλο, επιβλαβές ή ψευδές περιεχόμενο ([Cloudflare, n.d.](#)).

Αυτό το είδος bot μπορεί να χρησιμοποιηθεί για διάφορους σκοπούς, όπως για να επηρεάσουν τα εκλογικά αποτελέσματα, να επηρεάσουν την προοπτική των ανθρώπων για διάφορα παγκόσμια γεγονότα, να χειραγωγήσουν τις χρηματοπιστωτικές αγορές, να συμβάλουν στην εντατικοποίηση των επιθέσεων ηλεκτρονικού «ψαρέματος» (αγγ. “phishing”), να διαδώσουν φαινόμενα απάτης, ενώ συχνά χρησιμοποιούνται επίσης για σκοπούς καταπάτησης της ελευθερίας του λόγου ([Cloudflare, n.d.](#)).

Ο αγώνας για τον διαχωρισμό της πραγματικότητας από τη μυθοπλασία και των γεγονότων από τις ψευδείς ειδήσεις είναι ένα καίριο θέμα συζήτησης όταν πρόκειται για την Τεχνητή Νοημοσύνη. Οι «ειδησεογραφικοί ιστότοποι» που είναι γεμάτοι με περιεχόμενο που παράγεται με τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης έχουν ήδη βρεθεί στο προσκήνιο και αναμένεται να αναπτυχθούν σύντομα σε μεγάλη κλίμακα.

Σύμφωνα με την εμπειρογνώμονα Kate Starbid, η παραγωγική Τεχνητή Νοημοσύνη (αγγ. generative AI) πρόκειται να συμβάλει στη διάδοση της παραπληροφόρησης με διάφορους τρόπους, καθώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί από εκείνους που σκόπιμα θέλουν να παραπλανήσουν και να χειραγωγήσουν το κοινό, όντας υπέρμαχοι της παραπληροφόρησης. Είναι τόσο εύκολο στις μέρες μας να δημιουργήσει κανείς περιεχόμενο, συμπεριλαμβανομένων των μικρο-στοχευμένων μηνυμάτων για το κοινό-στόχο. Το γεγονός αυτό μπορεί δυνητικά να οδηγήσει στην εφαρμογή επιτυχημένων και εκτεταμένων εκστρατειών παραπληροφόρησης. Το περιεχόμενο που παράγεται με τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης μπορεί επίσης να «δηλητηριαστεί» από εκείνους που θέλουν να διαμορφώσουν τις απόψεις και τις γνώμες του κοινού πάνω σ' ένα συγκεκριμένο θέμα. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί τροφοδοτώντας το περιεχόμενό τους στο υλικό που δημοσιεύουν. Η παραγωγική Τεχνητή Νοημοσύνη μπορεί επίσης να αναπαράγει ψευδείς ειδήσεις, θεωρίες συνωμοσίας, παραπληροφόρηση και ελλιπή πληροφόρηση η οποία βρίσκεται στον παγκόσμιο ιστό ([Axios, 2023](#)).

Εντοπισμός και κατάρριψη των ψευδών ειδήσεων που δημιουργούνται με τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης:

Ως απάντηση στην ταχέως εξαπλούμενη διαδικτυακή παραπληροφόρηση, οι πλατφόρμες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και οι μηχανές αναζήτησης καλούνται σε ολοένα και μεγαλύτερο βαθμό να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο αυτό, ιδίως στο πλαίσιο της τρέχουσας «πανδημίας (παρα)πληροφόρησης» (αγγ. Infodemic). Για τον λόγο αυτό, αναπτύσσονται διάφορες τεχνολογικές τεχνικές για την καταπολέμηση της παραπληροφόρησης. Μεταξύ αυτών των τεχνικών, διερευνώνται τεχνικές με βάση την Τεχνητή Νοημοσύνη τόσο για τον εντοπισμό όσο και για τη ρύθμιση ψευδούς, ανακριβούς και/ή παραπλανητικού περιεχομένου στο διαδίκτυο. Τα προηγμένα συστήματα που βασίζονται στην Τεχνητή Νοημοσύνη μπορούν να αναλύσουν τα μοτίβα Τεχνητής Νοημοσύνης που εντοπίζονται, τη χρήση της γλώσσας και το πλαίσιο για να βοηθήσουν στον έλεγχο περιεχομένου, τον έλεγχο γεγονότων και τον εντοπισμό ψευδών πληροφοριών ([World Economic Forum, 2024](#)).

Μια μέθοδος περιλαμβάνει την εκπαίδευση μοντέλων μηχανικής μάθησης χρησιμοποιώντας επισημασμένα δεδομένα για τη διάκριση μεταξύ ψευδών και έγκυρων πληροφοριών. Ωστόσο, αυτή η μέθοδος απαιτεί την πρόσβαση σε μεγάλα σύνολα δεδομένων, μπορεί να στερείται διαφάνειας, ενώ είναι επίσης επιρρεπής στη μεροληψία. Μια άλλη προσέγγιση επικεντρώνεται στον εντοπισμό πραγματικών ανακρίβειών συγκρίνοντας το περιεχόμενο με εξωτερικά αποδεικτικά στοιχεία, αν και οι ελεγκτές γεγονότων (άτομα) είναι συχνά πιο αποτελεσματικοί σε αυτό το λεπτό έργο. Επιπλέον, η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να αναλύσει το στυλ ενός άρθρου για να συμπεράνει πρόθεση ή να εξετάσει μεταδεδομένα και όχι το περιεχόμενο απευθείας. Ωστόσο, οι μέθοδοι αυτές έχουν περιορισμούς, συμπεριλαμβανομένης της δυσκολίας ακριβούς ανάλυσης σύνθετης γλώσσας και της ανάγκης για ανθρώπινη παρέμβαση για τη διασφάλιση της ακρίβειας των πληροφοριών ([Bontridder and Pouillet, 2021](#)).

Για την ανίχνευση του “deepfake” περιεχομένου, έχουν αναπτυχθεί τεχνολογίες Τεχνητής Νοημοσύνης για τη διάκριση μεταξύ πραγματικού και ψεύτικου περιεχομένου, χρησιμοποιώντας αλγόριθμους παρόμοιους με εκείνους που δημιουργούν deepfakes. Ωστόσο, καθώς οι μέθοδοι ανίχνευσης δημοσιοποιούνται, οι δημιουργοί deepfake προσαρμόζονται, καθιστώντας τη διαδικασία ανίχνευσης πιο δύσκολη. Άλλες προτεινόμενες μέθοδοι περιλαμβάνουν την εξακρίβωση της γνησιότητας του περιεχομένου κατά τη δημιουργία και μια «πιστοποιημένη υπηρεσία άλλοθι» για την παρακολούθηση και την επαλήθευση των ενεργειών των ατόμων, αν και η τελευταία εγείρει σημαντικές ανησυχίες για την προστασία της ιδιωτικής ζωής ([Bontridder και Pouillet, 2021](#)). Άλλες μέθοδοι περιλαμβάνουν φιλτράρισμα και κατάργηση περιεχομένου, αποκλεισμό πρόσβασης, κατάργηση προτεραιότητας περιεχομένου και απενεργοποίηση ή αναστολή λογαριασμών. Αν και αποτελεσματικά, τα μέτρα αυτά είναι επεμβατικά και εγείρουν ηθικές ανησυχίες σχετικά με την ελευθερία της έκφρασης. Διερευνώνται επίσης αποκεντρωμένες τεχνολογίες ιστού (αγγ. Decentralized web technologies – Dweb) για την προστασία των δεδομένων των χρηστών από την επιτήρηση ([Bontridder και Pouillet, 2021](#)). Λαμβανομένων επίσης υπόψη των δεοντολογικών επιπτώσεων, η χρήση της τεχνητής νοημοσύνης για τον εντοπισμό και τη ρύθμιση της παραπληροφόρησης εγείρει σημαντικές δεοντολογικές ανησυχίες, διότι μια σημαντική πρόκληση είναι η έλλειψη σαφούς και καθολικά αποδεκτού ορισμού της παραπληροφόρησης, γεγονός που περιπλέκει τη διαδικασία

ρύθμισης. Η διάκριση μεταξύ παραπληροφόρησης και παραπληροφόρησης είναι ιδιαίτερα προβληματική, καθώς τα συστήματα Τεχνητής Νοημοσύνης συχνά δεν μπορούν να προσδιορίσουν την πρόθεση πίσω από το περιεχόμενο που ανταλλάσσεται ([Bontridder και Pouillet, 2021](#)). Για τον εντοπισμό των «κοινωνικών bots», οι τεχνικές Τεχνητής Νοημοσύνης ήταν πιο επιτυχημένες στον εντοπισμό ψεύτικων λογαριασμών, συμπεριλαμβανομένων των λογαριασμών που τυγχάνουν διαχείρισης από bots ([Bontridder και Pouillet, 2021](#)).

Πώς να αποφύγετε να εμπιστευέστε παραπλανητικό περιεχόμενο που δημιουργήθηκε με τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης (AI)

ETHICALLY SOURCED

- ✓ Να είστε επιφυλακτικοί με αυτά που διαβάζετε και να δίνετε προσοχή στη λεπτομέρεια.
- ✓ Κάντε τη δική σας έρευνα ή αναζητήστε άλλες πηγές.
- ✓ Χρησιμοποιήστε εργαλεία για να ελέγξετε τις πληροφορίες.
- ✓ Ελέγξτε την αξιοπιστία της πηγής.
- ✓ Ψάξτε για ιδιορρυθμίες που προκύπτουν λόγω της χρήσης της Τεχνητής Νοημοσύνης.

Τα εργαλεία Τεχνητής Νοημοσύνης είναι πολύτιμα για τον εντοπισμό περιεχομένου που δημιουργείται με τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης, καθώς και για την ανίχνευση “deepfake” περιεχομένου, αλλά η αποτελεσματικότητά τους συνοδεύεται από πολλές προκλήσεις. Αυτά τα εργαλεία χρησιμοποιούν υπολογιστικές μεθόδους για την ανάλυση των μέσων και συχνά παρέχουν αποτελέσματα ως διαστήματα εμπιστοσύνης ή δυαδικά αποτελέσματα, όπως «δημιουργημένα με τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης» ή «δημιουργημένα από άνθρωπο». Ωστόσο, η ορθή ερμηνεία αυτών των αποτελεσμάτων απαιτεί εμπειρογνωμοσύνη, καθώς οι χρήστες ενδέχεται να παρερμηνεύσουν τα ευρήματα χωρίς να κατανοήσουν τα υποκείμενα μοντέλα, τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται για την «εκπαίδευση» ή τους περιορισμούς του κάθε εργαλείου. Η ακρίβεια της ανίχνευσης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ποιότητα και την έκταση των δεδομένων που τροφοδοτούνται στο εργαλείο για την «εκπαίδευσή» του, καθώς και από τους συγκεκριμένους αλγόριθμους που χρησιμοποιούνται ([Reuters Institute, 2024](#)). Για παράδειγμα, ένα εργαλείο εκπαιδευμένο να αναγνωρίζει εικόνες που δημιουργούνται με τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης μπορεί να αποδίδει καλά στην ανίχνευση περιεχομένου που δημιουργείται από Generative Adversarial Networks (GANs), αλλά μπορεί να δυσκολεύεται με μέσα που παράγονται από μοντέλα διάχυσης (αγγ. diffusion models), όπως αυτά που χρησιμοποιούνται σε δημοφιλή εργαλεία όπως το DALL-E ή το Midjourney. Επιπλέον, αυτά τα εργαλεία μπορούν να ξεγελαστούν τροποποιώντας τα μέσα, όπως με περικοπή (αγγ. crop), κλιμάκωση (αγγ. scaling) ή μείωση της ανάλυσης. Αυτό έχει αποδειχθεί σε περιπτώσεις όπου απλές επεξεργασίες οδήγησαν τα εργαλεία ανίχνευσης Τεχνητής Νοημοσύνης να ταξινομήσουν εσφαλμένα το πλαστό περιεχόμενο ως πραγματικό. Επίσης, τα εργαλεία ανίχνευσης ενδέχεται να μην αναγνωρίζουν παρεμβάσεις που έγιναν με μέσα εκτός αυτά που εμπίπτουν στην Τεχνητή Νοημοσύνη, παρεμποδίζοντας περαιτέρω την αξιοπιστία τους ([Reuters Institute, 2024](#)). Ενώ αυτά τα εργαλεία παρέχουν ένα καλό σημείο εκκίνησης στη διαδικασία επαλήθευσης, θα πρέπει να χρησιμοποιούνται παράλληλα με άλλες μεθόδους, όπως τεχνικές ανοιχτού κώδικα (OSINT) για μια πιο ολοκληρωμένη ανάλυση. Ωστόσο, καθώς η τεχνολογία Τεχνητής Νοημοσύνης και τα εργαλεία ανίχνευσης συνεχίζουν να εξελίσσονται, η ενημέρωση σχετικά με τις τελευταίες εξελίξεις είναι απαραίτητη ([Reuters Institute, 2024](#)).

Αν και η ανίχνευση του “deepfake” περιεχομένου αποτελεί μεγάλη πρόκληση, υπάρχουν πολλά εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι νέοι για να εντοπίσουν και να καταρρίψουν ψευδείς ή παραπλανητικές ειδήσεις που δημιουργούνται με τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης. Για παράδειγμα, ένα δωρεάν εργαλείο ανοιχτού κώδικα είναι το [DeepFake-o-Meter](#), που κατασκευάστηκε στο Πανεπιστήμιο του Μπάφαλο (University of Buffalo). Χρησιμεύει ως μια διαδικτυακή πλατφόρμα όπου οι χρήστες μπορούν να ανεβάσουν δείγματα από βίντεο, εικόνες εικόνων και περιεχομένου ήχου, επιτρέποντάς της να ανιχνεύσει κατά πόσο θα μπορούσαν να έχουν δημιουργηθεί με τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης. Τα αποτελέσματα του εργαλείου παρουσιάζουν το αποτέλεσμα της ανάλυσής τους με τη μορφή μιας βαθμολογίας/πιθανότητας μεταξύ 0% και 100% πιθανότητας το δείγμα που παραχωρήθηκε να έχει δημιουργηθεί με τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης.

Ο Κανονισμός της ΕΕ υπ’ αριθμόν 2024/1689, ο οποίος αφορά τη θέσπιση εναρμονισμένων κανόνων για την Τεχνητή Νοημοσύνη, γνωστός ως πράξη για την Τεχνητή Νοημοσύνη, είναι το πρώτο ολοκληρωμένο νομικό πλαίσιο της Ευρώπης για την Τεχνητή Νοημοσύνη. Τέθηκε σε ισχύ την 1η Αυγούστου 2024 και θέτει σαφείς κανόνες για τις εφαρμογές της Τεχνητής Νοημοσύνης υψηλού κινδύνου, ενώ παράλληλα θεσπίζει μηχανισμούς επιβολής. Στόχος των νέων κανόνων είναι η προώθηση ενός αξιόπιστου μοντέλου Τεχνητής Νοημοσύνης στην Ευρώπη και πέραν αυτής, διασφαλίζοντας ότι τα συστήματα Τεχνητής Νοημοσύνης σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα, την ασφάλεια και τις δεοντολογικές αρχές, αντιμετωπίζοντας ταυτόχρονα τους κινδύνους πολύ ισχυρών και επιδραστικών μοντέλων Τεχνητής Νοημοσύνης ([European Commission, 2024](#)).

Συμπερασματικά, καθώς εισερχόμαστε σε μια νέα εποχή κυριαρχίας της Τεχνητής Νοημοσύνης στον διαδικτυακό κόσμο και τίθεται σε ισχύ νέα νομοθεσία τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο, ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας εξακολουθεί να διαδραματίζει καίριο ρόλο σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο για την καταπολέμηση της παραπληροφόρησης που προέρχεται από τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης ή άλλες πηγές. Οι νέοι πρέπει να λαμβάνουν καθοδήγηση, υποστήριξη, εκπαίδευση και εργαλεία προκειμένου να αναλύουν κριτικά τις πληροφορίες που συναντούν καθημερινά. Ωστόσο, είναι δύσκολο να καταρριφθεί πλήρως η παραπληροφόρηση που παράγεται από την Τεχνητή Νοημοσύνη, καθώς τα

συστήματα αυτά εξελίσσονται και προσαρμόζονται συνεχώς. Επιπλέον, είναι δύσκολο να προσδιοριστεί εάν τα δεδομένα που παράγονται από την Τεχνητή Νοημοσύνη είναι μεροληπτικά ή όχι. Επομένως, όταν συναντάτε περιεχόμενο έχει δημιουργηθεί με τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης, είναι σημαντικό να ελέγχετε τις πληροφορίες, να τις συγκρίνετε με άλλες αξιόπιστες πηγές και να διατηρείτε έναν υγιή σκεπτικισμό για να διασφαλίσετε μια ενημερωμένη κατανόηση.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο οδηγός «Ψευδείς Ειδήσεις, Θεωρίες Συνωμοσίας, και πώς να τις εντοπίζετε», ορίζει τη σημασία των ψευδών ειδήσεων και των θεωριών συνωμοσίας ενώ παρέχει επίσης μια σειρά από χρήσιμα διαδικτυακά και ψηφιακά εργαλεία καθώς και παιχνίδια που βοηθούν στην αναγνώριση των περιπτώσεων παραπληροφόρησης και συνωμοσιολογιών. Από τις ψευδείς ειδήσεις που διαδίδονταν μέσω των τοιχογραφιών στην Αρχαία Αίγυπτο μέχρι τις σύγχρονες θεωρίες συνωμοσίας που διαδίδονται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, οι άνθρωποι τείνουν να πιστεύουν ότι οι πληροφορίες που παρουσιάζονται σε απλή μορφή, αντηχούν με προηγούμενες εμπειρίες και πεποιθήσεις τους (συχνά χωρίς να ελέγχουν την εγκυρότητα των πληροφοριών). Οι θεωρίες συνωμοσίας και οι ψευδείς ειδήσεις θα μπορούσαν να έχουν καταστροφικές συνέπειες για τις σύγχρονες κοινωνίες, καθώς δημιουργούν σύγχυση και δυσπιστία μεταξύ των ανθρώπων, δοκιμάζοντας έτσι τους δημοκρατικούς θεσμούς και οδηγώντας στην αύξηση κοινωνικών φαινομένων όπως είναι ο ρατσισμός και η ξενοφοβία καθώς και η καταστροφή του περιβάλλοντος. Τέλος, ο οδηγός εξηγεί τη σημασία του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας, που μπορεί να λειτουργήσει ως ασπίδα προστασίας έναντι των ψευδών ειδήσεων ενώ παρέχει παραδείγματα εργαλείων και παιχνιδιών από κάθε χώρα-εταίρο στο έργο (από τη Γερμανία, την Ισπανία, την Ελλάδα και την Κύπρο) ούτως ώστε να εκπαιδεύσει τους χρήστες του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, να εντοπίζουν και να αναγνωρίζουν τις ψευδείς ειδήσεις.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Al-Rawi, Ahmed et al. (2021). Twitter's Fake News Discourses Around Climate Change and Global Warming. (Science an Environmental Communication Vol. 6).

<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fcomm.2021.729818/full>.

Archer, Henry. (2021). Online media literacy: Across the world, demand for training is going unmet. <https://www.ipsos.com/en-uk/online-media-literacy-across-world-demand-training-going-unmet><https://www.ipsos.com/en-uk/online-media-literacy-across-world-demand-training-going-unmet>.

Barnett, Sofia. (2020). Why Teens Are Falling for TikTok Conspiracy Theories. (Wired).

<https://www.wired.com/story/teens-tiktok-conspiracy-theories/>.

Bhattacharjee, Jyots. (2017). Effects of Rumour. (The Sentinel).

<https://www.sentinelassam.com/editorialeditorial/effects-of-rumour/>.

Bias in Ai. Bias in AI | Chapman University. (n.d.). <https://www.chapman.edu/ai/bias-in-ai.aspx>

Bontridder, N., & Poulet, Y. (2021). The role of artificial intelligence in disinformation. *Data & Policy*, 3, e32. doi:10.1017/dap.2021.20

Bressan, David. (2011). November 1, 1755: The Earthquake of Lisbon: Wrath of God or Natural Disaster?. (Scientific American). <https://blogs.scientificamerican.com/history-of-geology/november-1-1755-the-earthquake-of-lisbon-wraith-of-god-or-natural-disaster/>.

Britannica. (n.d.). Rumor. <https://www.britannica.com/dictionary/rumor>.

British Library. (n.d.). World War One: Propaganda. <https://www.bl.uk/world-war-one/themes/propaganda>.

Butcher, Paul and Neidhart, Horst-Alberto. (2022). Disinformation on Migration: How Lies, Half – Truths, and Mischaracterizations Spread. (Migration Information Source). <https://www.migrationpolicy.org/article/disinformation-migration-how-fake-news-spreads>.

Butcher, Paul. (2019). Disinformation and democracy: The home front in the information war. <https://www.epc.eu/en/publications/Disinformation-and-democracy-The-home-front-in-the-information-war~21c294>.

CEDEFOP. (2009). A European approach to media literacy in the digital environment. <https://www.cedefop.europa.eu/en/news/european-approach-media-literacy-digital-environment>.

Chervinsky Lindsay. (2021). The History of Fake News from George Washington to Donald Trump. (GOVERNING). <https://www.governing.com/context/the-history-of-fake-news-from-george-washington-to-donald-trump>.

CIVITA. (2022). Fake News and Democracy. Empowering People When Confronted with Misinformation. <https://www.civica.eu/>.

Clark, Karen and Meihua, Qian. (2016). Game-Based Learning and 21st-Century Skills: A Review of Recent Research. <https://eric.ed.gov/?id=ED595622>.

Cloudflare. (n.d.-b). What is a social media bot? .
<https://www.cloudflare.com/learning/bots/what-is-a-social-media-bot/>

CML. (n.d.). Media Literacy: A Definition and More. (Center For Media Literacy).
<https://www.medialit.org/media-literacy-definition-and-more>.

Commission of the European Communities. (2007). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A European approach to media literacy in the digital environment.
<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM%3A2007%3A0833%3AFIN%3AEN%3APDF>

COMPACT Education Group. (2020). Guide to Conspiracy Theories. (COST: European Cooperation in Science and Technology).
https://conspiracytheories.eu/wp/wp-content/uploads/2020/03/COMPACT_Guide-2.pdf

COST. (2020). Comparative Analysis of Conspiracy Theories in Europe.
<https://conspiracytheories.eu/>.

Council of Europe. (2018). Recommendation of the Committee of Ministers to member States on media pluralism and transparency of media ownership.
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680790e13.

Council of Europe. (2022). Media Literacy for Global Education: Toolkit for Youth Multipliers.
<https://rm.coe.int/media-literacy-toolkit-web-a4-2763-6671-2326-v-1/1680a79bc2>.

Council of Europe. (2022). Media Literacy.

<https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/media-literacy>.

Council of the European Union (2020) Council Conclusions on Safeguarding a Free and Pluralistic Media System, 13260/20, Brussels, 27 November 2020. Available at <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13260-2020-INIT/en/pdf> (accessed 01 March 2021).Google Scholar

Creative Computing Institute. (n.d.). How racism is embedded in AI and algorithms. <https://www.futurelearn.com/info/courses/anti-racist-technologies/0/steps/235291>

“Deepfake, N.” Oxford English Dictionary, Oxford UP, July 2023, <https://doi.org/10.1093/OED/9547101155>.

Douglas et al. (2017). The Psychology of Conspiracy Theories. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5724570/>.

Douglas M., Karen et al. (2019). Understanding Conspiracy Theories. (Political Psychology). <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/pops.12568>.

DW Akademie. (2021). Media and information literacy – A practical guidebook for trainers (Third Edition). <https://akademie.dw.com/en/media-and-information-literacy-a-practical-guidebook-for-trainers-third-edition/a-42423367>.

European Commission. *AI Act*. (n.d.). [https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai#:~:text=The%20AI%20Act%20\(Regulation%20\(EU,regarding%20specific%20uses%20of%20AI](https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai#:~:text=The%20AI%20Act%20(Regulation%20(EU,regarding%20specific%20uses%20of%20AI).

European Commission. (2020). Fake News. (New Castle University). <https://libguides.ncl.ac.uk/fakenews/conspiracytheories>.

European Commission. (2020). Identifying conspiracy theories. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_en#is-this-a-conspiracy-theory-check-

[beforehttps://commission.europa.eu/strategy-and-policy/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_ensharing](https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_ensharing).

European Commission. (2021). Conspiracy theories and right-wing extremism – Insights and recommendations for P/CVE. https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2021https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2021-04/ran_conspiracy_theories_and_right-wing_2021_en.pdf04/ran_conspiracy_theories_and_right-wing_2021_en.pdf.

European Commission. (2022). DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens – With new examples of knowledge, skills and attitudes. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415>.

European Digital Media Observatory. (2021). Media literacy: The importance of media literacy in fighting disinformation. <https://edmo.eu/media-literacy/the-importance-of-media-literacy-inhttps://edmo.eu/media-literacy/the-importance-of-media-literacy-in-fighting-disinformation/fighting-disinformation/>.

European Policy Centre. (2019). Disinformation about migration in the EU: Promoting Alternative Narratives. <https://www.epc.eu/en/Projects/Disinformation-about-migration-in-thehttps://www.epc.eu/en/Projects/Disinformation-about-migration-in-the-EU~327404EU~327404>.

Facing History and Ourselves. (2020). The Myth Of a Jewish Conspiracy. <https://www.facinghistory.org/resource-library/myth-jewish-conspiracy>.

Facing History and Ourselves. (2022). Visual Essay: The Impact of Propaganda. <https://www.facinghistory.org/resource-library/visual-essay-impact-propaganda>.

Fried, I. (2023, July 10). How AI will turbocharge misinformation — and what we can do about it. <https://www.axios.com/2023/07/10/ai-misinformation-response-measures>

Georgacopoulos, Christina. (2020). Why We Fall for Conspiracies. <https://faculty.lsu.edu/fakenews/about/rumors.php>.

Goldstein A., Josh and Grosman, Shelby. (2021). How disinformation evolved in 2020. <https://www.brookings.edu/techstream/how-disinformation-evolved-in-2020/>.

Greifeneder, Rainer et al. (2021). The Psychology of Fake News: Accepting, Sharing, and Correcting Misinformation. (Taylor & Francis Group).

<https://library.oapen.org/bitstream/id/ed611675-458b-458c-ab02https://library.oapen.org/bitstream/id/ed611675-458b-458c-ab02-368579ffff86/9781000179033.pdf368579ffff86/9781000179033.pdf>.

Guriev and Treisman. (2015). How Modern Dictators Survive: An Informational Theory of the New Authoritarianism.

<https://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/Economics/Seminarsevents/Gurievhttps://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/Economics/Seminarsevents/Guriev-Micro.pdfMicro.pdf>.

Haimowitz, Ian. (2020). No One is Immune: The Spread of Q-anon Through Social Media and the Pandemic. (Center for Strategic & International Studies).

<https://www.csis.org/blogs/strategic-technologies-blog/no-one-immune-spread-q-anon-throughhttps://www.csis.org/blogs/strategic-technologies-blog/no-one-immune-spread-q-anon-through-social-media-and-pandemicsocial-media-and-pandemic>.

HCC Libraries. (n.d.). Fake News, Misleading News, Biased News: Terms and Definitions.

<https://libguides.hccfl.edu/fakenews/terms>.

History. (2009). “The Great Moon Hoax” is published in the “New York Sun”.

<https://www.history.com/this-day-in-history/the-great-moon-hoax>.

History. (2021). Salem Witch Trials. <https://www.history.com/topics/colonial-america/salemhttps://www.history.com/topics/colonial-america/salem-witch-trialswitch-trials>.

How AI can also be used to combat online disinformation. World Economic Forum. (2024, June 14). <https://www.weforum.org/agenda/2024/06/ai-combat-online-misinformation-disinformation/#:~:text=Advanced%20AI%2Ddriven%20systems%20can,the%20detection%20of%20false%20information>.

IBM Data and AI Team. (2023, October 16). Shedding light on AI bias with real world examples.

<https://www.ibm.com/blog/shedding-light-on-ai-bias-with-real-world-examples/>

Jolley, Daniel et al. (2022). Shining a spotlight on the dangerous consequences of conspiracy theories. (Current Opinion in Psychology Vol. 47).

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352250X22000823>.

Kramer, Jillian. (2021). Why people latch on to conspiracy theories, according to science. (National Geographic). <https://www.nationalgeographic.com/science/article/why-people-latch-on-to-conspiracy-theories-according-to-science>.

Lim, Federick. (2022). Fake News on Climate Change. (Natural Capital & The Environment). <https://www.responsiblebusiness.com/channels/natural-capital-the-environment-news/fake-news-on-climate-change/news-on-climate-change/>.

Mason E., Lance et al. (2018). Media Literacy, Democracy, and the Challenge of Fake News. (The National Association for Media Literacy Education's Journal of Media Literacy Education). <https://digitalcommons.uri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1389&context=jmle>.

MasterClass. (2021). A Basic Guide to Media Literacy: How to Be Media Literate. <https://www.masterclass.com/articles/a-basic-guide-to-media-literacy>.

Mastrine Julie. (2019). Defining “Fake News” Is Harder Than You Think. (The Forum Network). <https://www.oecd-forum.org/posts/52249-defining-fake-news-is-harder-than-you-d-think>.

McKie, Robin. (2021). Climate fight ‘is undermined by social media’s toxic reports’. (The Guardian). <https://www.theguardian.com/environment/2021/mar/21/climate-fight-is-undermined-by-social-medias-toxic-reports>.

Media Literacy now. (n.d.). What is Media Literacy?. <https://medialiteracynow.org/what-is> <https://medialiteracynow.org/what-is-media-literacy/media-literacy/>.

Muller, Denis. (2020). Media ‘impartiality’ on climate change is ethically misguided and downright dangerous. (The Conversation). <https://theconversation.com/media-impartiality-on-climate-change-is-ethically-misguided-and-downright-dangerous-130778>.

OHCHR. (2024, July 30). Racism and ai: “Bias from the past leads to bias in the future” | OHCHR. <https://www.ohchr.org/en/stories/2024/07/racism-and-ai-bias-past-leads-bias-future>

Pantazi, Myrto et al. (2021). Power to the People: The Hidden Link Between Support for Direct Democracy and Belief in Conspiracy Theories. (Political Psychology).

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/pops.12779>.

Poche, Trey. (2021). Rumors and Conspiracy Theories. (Lewandusky & Cook).

<https://faculty.lsu.edu/fakenews/rumorsandconspiracy.php>.

Rattini Baird, Kristin. (2019). Who was Ramses II?. (National Geographic).

<https://www.nationalgeographic.com/culture/article/ramses-ii>.

Reglitz, Merten. (2022). Fake News and Democracy.

<https://www.jesp.org/index.php/jesp/article/view/1258>.

Roozenbeek, Jon & Van der Linden, Sander. (2019). Fake news game confers psychological resistance against online misinformation. (Humanities & Social Sciences Communications).

<https://www.nature.com/articles/s41599-019-0279-9>.

Schraer, Rachel & Delvin, Kayleen. (2021). Climate change: Facebook fails to flag denial, study finds. (BBC). <https://www.bbc.com/news/59147659>.

Sebastian V. (2020). The Psychology Behind Conspiracy Theories.

<https://reporter.rit.edu/features/psychology-behind-conspiracy-theories>.

Stella, Elena. (2022). Fake news and virality in support of conspiracists and Climate Change deniers. (MediaFutures). <https://mediafutures.eu/fake-news-and-virality-in-support-of>

<https://mediafutures.eu/fake-news-and-virality-in-support-of-conspiracists-and-climate-change-deniers/conspiracists-and-climate-change-deniers/>.

The Conversation. (2022). Conspiracy theories are dangerous even if very few people believe them. <https://www.gavi.org/vaccineswork/conspiracy-theories-are-dangerous-even-if-very-few>

<https://www.gavi.org/vaccineswork/conspiracy-theories-are-dangerous-even-if-very-few-people-believe-them>.

The World Bank. (n.d.). Social Inclusion.

<https://oxfordre.com/climatescience/display/10.1093/acrefore/9780190228620.001.0001/acrefore-9780190228620-e-328?jsessionid=B4ABDC5B03E19A737A67E12B6875842F>.

- Townshend, P. (2022, May 27). Browser fingerprinting: Everything you need to know. SmartFrame. <https://smartframe.io/blog/browser-fingerprinting-everything-you-need-to-know/>
- UN Women. Artificial Intelligence and gender equality.(2024).
<https://www.unwomen.org/en/news-stories/explainer/2024/05/artificial-intelligence-and-gender-equality>
- UNESCO. (2022). Politicians use ‘fake news’ to dodge critical journalism.
<https://www.unesco.org/en/articles/politicians-use-fake-news-dodge-critical-journalism>.
- UNHCR. (2022). Factsheet 4: Types of Misinformation and Disinformation.
<https://www.unhcr.org/innovation/wp-content/uploads/2022/02/Factsheet-4.pdf>.
- University of Toronto. (2022). Digital Pedagogy – A Guide for Librarians, Faculty, and Students. (Duke Franklin Humanities Institute.
<https://guides.library.utoronto.ca/c.php?g=448614&p=3505475>.
- Uscinski E., Joseph et al. (2017). Climate Change Conspiracy Theories. (Climate Science Journal).
<https://oxfordre.com/climatescience/display/10.1093/acrefore/9780190228620.001.0001/acrefore-9780190228620-e-328;jsessionid=B4ABDC5B03E19A737A67E12B6875842F>.
- WACC. (2019). Fake news: A threat to digital inclusion? <https://waccglobal.org/fake-news-a-threat-to-digital-inclusion/threat-to-digital-inclusion/>.
- Watts j., Duncan. (2021). Measuring the news and its impact on democracy.
<https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.1912443118>.
- Wendling Mike. (2021). QAnon: What is it and where did it come from?. (BBC News).
<https://www.bbc.com/news/53498434>.
- What is a social media bot? | social media bot definition | cloudflare. (n.d.).
<https://www.cloudflare.com/learning/bots/what-is-a-social-media-bot/>
- Wicks, Amanda. (2021). How to improve your media literacy skills. (The University of North Carolina at Chapel Hill). <https://www.unc.edu/discover/how-to-improve-your-media-literacyhttps://www.unc.edu/discover/how-to-improve-your-media-literacy-skills/skills/>.

Wright, G. (2023, September 19). What is microtargeting?: Definition from TechTarget. CIO.
[https://www.techtarget.com/searchcio/definition/microtargeting#:~:text=Microtargeting%20\(also%20called%20micro%20niche,that%20align%20with%20their%20interests.](https://www.techtarget.com/searchcio/definition/microtargeting#:~:text=Microtargeting%20(also%20called%20micro%20niche,that%20align%20with%20their%20interests.)

Zheltukhina R., Marina et al. (2016). Role of Media Rumors in the Modern Society. (International Journal of Environmental & Science Education Vol. 11).

<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1120193.pdf>.

Διαδικτυακά Εργαλεία και Παιχνίδια:

Bad News. <https://www.getbadnews.com/en/intro>.

Bot Sentinel. <https://botsentinel.com/>.

Correctiv Factencheck. <https://correctiv.org/faktencheck/>.

Demokratie leben. <https://www.politische-bildung.nrw.de/fileadmin/3rdparty/fn-game/index.html>.

Ellinka Hoaxes. <https://www.ellinikahoaxes.gr/>.

Eraser. <https://www.campusfad.org/surfear-la-red/eraser/>.

Escape Fake. <https://escapefake.org/en/home-4/>.

Fact Check Cyprus. <https://factcheckcyprus.org/>.

Fact Finders. <https://factfinders.seriousgames.net/>.

Fight Against Covid-19. <https://covid-ipe-ckd-undp.web.app/#/>.

Go Viral!. <https://www.goviralgame.com/>.

Google Fact Check Tools. <https://newsinitiative.withgoogle.com/resources/lessons/google-fact-check-tools/>
<https://newsinitiative.withgoogle.com/resources/lessons/google-fact-check-tools/check-tools/>.

Hate Busters. <https://hatebusters.erasmus.site/>.

Mathe the Game. <https://research.playcompass.com/mathe/>.

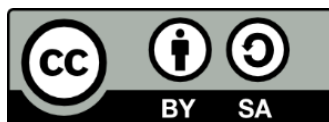
Mimikama. <https://www.mimikama.org/>.

News Literacy Project. <https://newslit.org/for-everyone/>.

Stop Rumores Castelló. <https://www.facebook.com/stoprumorescastello/>.

SuperYouth. <https://superyouth.eu/>.

The hoax factory. <https://escaperoom.maldita.es/>.

Οι πόροι Anti-Rumours δημοσιεύονται σύμφωνα με την άδεια Creative Commons CC-BY-SA.